

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**Кваліфікаційна робота магістра
на тему «Екологічна політика Європейського Союзу в 90-х рр. ХХ – на
початку ХХІ ст.»**

Виконала: магістрантка ІІ курсу, групи 8.2919
спеціальності 291 міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
освітньої програми: країнознавство
Скрипник Анна Олегівна

Керівник доцент кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин, доцент, к.і.н.
_____ Казакова О.М.

Рецензент доцент кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин, професор, к.і.н.
_____ Білоножко С.В.

Запоріжжя
2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Наукова розробка проблеми.....	6
1.2. Джерельна база та методи дослідження.....	8
РОЗДІЛ 2: ІСТОРІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	11
2.1. Становлення екологічної політики в межах ЄС.....	11
2.2. Етапи становлення політики ЄС щодо навколишнього середовища.....	14
2.3. Зміни в екологічній політиці на сучасному етапі.....	19
РОЗДІЛ 3: ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ЄС	40
3.1. Специфіка екополітики країн Скандинавії: Швеція, Данія, Фінляндія....	40
3.2. Екологічна політика країн-засновниць ЄС.....	46
3.3. Особливості ведення екологічної політики країн регіону Центральної та Східної Європи.....	53
3.4. Політика щодо захисту навколишнього середовища країн південної Європи.....	63
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	73
ДОДАТКИ	81
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА	82
Реферати іноземною мовою.....	88

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет історичний

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Освітній рівень другий (магістерський)

Спеціальність 291 міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри всесвітньої
історії та міжнародних відносин**

Маклюк О.М. _____

“___” _____ 2020 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Скрипник Анні Олегівні

1. Тема роботи: Екологічна політика Європейського Союзу в 90-х рр. XX – на початку XXI ст., керівник роботи к.і.н., доцент Казакова О.М., затверджені наказом ЗНУ №505-с від 30 квітня 2020 року.
2. Строк подання студентом роботи 4 грудня 2020 року
3. Вихідні дані до роботи: Treaty on European Union. URL: <https://bit.ly/3ggoYYV> (Last accessed: 09.10.2020); The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. URL: <https://bit.ly/39B2ccD> (Last accessed: 17.11.2020); Stepping up Europe’s 2030 climate ambition URL: <https://bit.ly/2JRg5J0> (Last accessed: 12.11.2020); Climate Target Plan for 2030 URL: <https://bit.ly/36wEcWi> (Last accessed: 15.11.2020); A Guide to environmental administration in Germany URL: <https://bit.ly/2K01nPN> (Last accessed: 29.11.2020).
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): проаналізувати стан наукової розробки та вивчити джерельну базу щодо питань екологічної політики Європейської Спільноти; визначити основні етапи становлення політики Європейського Союзу щодо навколишнього середовища; дослідити еволюцію в екологічній політиці з часу формування ЄС до сьогодні; розглянути чому політика захисту навколишнього середовища нордичних країн ЄС вважається однією з найбільш ефективних прикладів у світі; зрозуміти яку роль грає специфіка екополітики країн-засновниць ЄС; вивчити досвід ведення екологічної політики країн центральної, східної та південної Європи.
5. Перелік графічного матеріалу: таблиця «Порівняння документів інвестиційного плану «Зелена угода» та «Механізму справедливого переходу», схема «Кругова та лінійка економіка».

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Завдання видала	Завдання прийняла	Дата
		Підпис	Підпис	
Вступ	Казакова О.М., доцент			28.05.20
Розділ 1	Казакова О.М., доцент			04.08.20
Розділ 2	Казакова О.М., доцент			26.09.20
Розділ 3	Казакова О.М., доцент			30.10.20
Висновки	Казакова О.М., доцент			15.11.20

7. Дата видачі завдання 9 березня 2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вивчення проблеми, опрацювання джерел та наукової літератури	Березень – травень 2020 р.	<i>виконано</i>
2.	Написання вступу	травень 2020 р.	<i>виконано</i>
3.	Написання першого розділу	серпень 2020 р.	<i>виконано</i>
4.	Написання другого розділу	вересень 2020 р.	<i>виконано</i>
5.	Написання третього розділу	жовтень 2020 р.	<i>виконано</i>
6.	Написання висновків	листопад 2020 р.	<i>виконано</i>

Студент _____ Скрипник А.О,

Керівник роботи (проекту) _____ Казакова О.М.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Черкасов С.С.

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В 90-Х РР. ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Кваліфікаційна робота складається зі 105 сторінок, містить 75 джерел, 26 монографій і статей, 1 додаток

Категорії та поняття, що найчастіше зустрічається у роботі: екологічна політика, регіональна екологічна політика, інструменти екологічної політики, програми дій з екології, Зелена угода Європи.

Об'єкт дослідження – екологічні проблеми та варіанти їх вирішення в європейському просторі.

Предметом дослідження виступає екологічна політика Європейського Союзу.

Мета роботи полягає у визначенні та дослідженні основних напрямків екологічної політики Європейського Союзу в 90-х рр ХХ – на початку ХХІ ст.

Наукова новизна полягає у систематизації знань щодо екологічної політики Європейського союзу. Вперше в рамках дослідження цієї тематики одержано результати аналізу політику такого регіону як «країни-засновниці ЕС». В рамках роботи також узагальнено інформацію щодо актуальних змін екополітики на сучасному етапі (тобто за останні 5 років).

Висновки. В результаті нашого дослідження ми дійшли до висновку, що екологічна політика Європейського Союзу являє собою унікальну систему цінностей, що сформувались задовго до виникнення самого об'єднання. Вже близько 70 років європейці розвивають напрямок екологічної політики, тож наразі є лідерами в світі щодо цього питання.

Ми створили періодизацію становлення екополітики регіону, виділивши ключові моменти та документи стосовно кожного з цих етапів. Ця періодизація наглядно демонструє наскільки еволюціонував напрямок захисту навколишнього середовища в Європейському Союзі. І на сучасному етапі розвитку керівництво ЄС поставило собі на меті стати першим екологічно нейтральним континентом у світі до 2050 року. Ця амбітна ціль підкріплена дуже чітким планом дій «Зеленою угодою», яка постійно доповнюється новими

програмами та ідеями. Її виконання є обов'язком для всіх країн-учасниць ЄС, як і загальне законодавство в сфері захисту довкілля.

Тож, ми проаналізували які особливості має національна екологічна політика у країнах ЄС. Найбільш активними в регіоні є країни Скандинавії, а особливо Швеція, в якій переробляється 99% своїх відходів, а до того ж вони ще закупають їх у сусідів і перетворюють в енергію. Таку активність досить легко пояснити: по-перше, тому що кожна країна або регіон в ЄС намагається зайняти свою нішу, а по-друге, тому що кліматичні зміни в першу чергу торкнуться саме нордичних країн.

Далі ми виділили особливий регіон «країни-засновниці ЄС», бо існує думка що саме вони повинні бути найбільш прогресивними в питаннях екології, проте це не так. В регіоні лише Німеччина та Нідерланди дотримуються норм екологічного законодавства.

Також ми розглянули і проблеми країн ЦСЄ, вони пов'язані з історичним минулим, а отже і необхідністю трансформувати свою промисловість, щоб відповідати критеріям сучасності. Європейська Комісія це розуміє, тож створює інвестиційні програми для допомоги Естонії, Литві, Латвії, Польщі і т.д. У регіоні відрізняється Словенія, що на момент вступу до ЄС вже відповідала нормам екополітики.

А от у регіоні країн Півдня Європи ми виділили Грецію, бо країна що нещодавно пережила економічну кризу має на меті розвивати економіку за допомогою джерел відновлюваної енергії.

Дослідження в рамках цієї тематики і надалі вкрай перспективне з огляду на її актуальність. Наразі це один з найбільш перспективних напрямків політики, він буде розвиватись разом з наукою у сфері довкілля і разом з громадянською усвідомленістю.

ВСТУП

Актуальність теми. Глобалізований світ вкрай стрімко змінюється, цей факт вже ніяк не можна заперечити. Як і той факт, що ці швидкі теми розвитку впливають на навколишнє середовище. Багато дослідників, футурологів та екоактивістів наголошують на тому що екологічної катастрофи людству не уникнути, якщо не приймати радикальних рішень якомога скоріше.

Тож, екологічна політика в світі набирає обертів. Ми взяли до уваги досвід Європейського Союзу стосовно цього питання, тому що вони є світовими лідерами в галузі охорони навколишнього середовища. Розуміння того, що індустріалізація та нарощення економічних і промислових потужностей неабияк впливає на екологію, а отже і життя людини, прийшло до керівництва країн Західної Європи ще до моменту виникнення Європейської Спільноти, близько 70 років тому. Покоління змінювались, а усвідомлення необхідності зберегти біосферу у належному стані зростало. Законодавство ЄС поступово еволюціонувало, тож ми вважаємо дуже актуально буде вивчити ці етапи. Так ми зможемо зрозуміти чому лідером екотрендів стала сама Європа, чому їх досвід є цінним для всіх країн та регіонів світу. До того ж, лідери європейських країн заявили про своє стремління до 2050 року стати екологічно нейтральним континентом, першим в світі. Заглибившись в надбання їх екологічної політики ми зможемо зрозуміти чи можливо це взагалі.

Доцільно в рамках вивчення цього питання проаналізувати також і національні приклади ведення екополітики, бо в регіоні є як «сильні», так і «слабкі» представники в сфері захисту довкілля.

Отже, наша робота є вкрай актуальною тому що:

по-перше, дозволить глибше проаналізувати чому екологічна політика в близькому майбутньому може стати темою №1 у світі та чому саме ЄС може очолити цей напрям;

по-друге, допоможе виокремити успішні приклади трансформації законодавства в рамках екологічної політики, які Україна може використати з метою ефективного впровадження цього досвіду тут. Бо, як мінімум, Україна не

зможє стати членом ЄС без відповідності їх стандартам екологічної політики, що кожні 5-10 років стають все більш прогресивними.

Об'єктом дослідження є екологічні проблеми та варіанти їх вирішення в європейському просторі.

Предметом дослідження виступає екологічна політика Європейського Союзу.

Мета дослідження полягає у визначенні та дослідженні основних напрямків екологічної політики Європейського Союзу в 90-х рр ХХ – на початку ХХІ ст.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати стан наукової розробки та вивчити джерельну базу щодо питань екологічної політики Європейської Спільноти;
- визначити основні етапи становлення політики Європейського Союзу щодо навколишнього середовища;
- дослідити еволюцію в екологічній політиці з часу формування ЄС до сьогодення;
- розглянути чому політика захисту навколишнього середовища нордичних країн ЄС вважається однією з найбільш ефективних прикладів у світі;
- зрозуміти яку роль грає специфіка екополітики країн-засновниць ЄС;
- вивчити досвід ведення екологічної політики країн центральної, східної та південної Європи.

Хронологічними рамками дослідження є період з 1 листопада 1993 року до сьогодення. Нижня межа є датою створення Європейського Союзу, проте іноді ми виходимо за встановлені хронологічні межі, що пов'язано з дослідницькою доцільністю (для кращого пояснення передумов та причин тих чи інших процесів тощо).

Географічними межами дослідження є діючі кордони країн, що входять до складу Європейського союзу.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у систематизації знань щодо екологічної політики Європейського союзу. Вперше в рамках дослідження цієї тематики одержано результати аналізу політику такого регіону як «країни-засновниці ЕС». В рамках роботи також узагальнено інформацію щодо актуальних змін екополітики на сучасному етапі (тобто за останні 5 років).

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть бути використанні для проведення освітньої функції серед молоді в рамках додаткових лекцій або конференцій з метою підвищити рівень усвідомленості населення. Також результати дослідження можуть бути використані організаціями, що займаються просуванням екологічної тематики в Україні.

Структура роботи підпорядкована меті та завданням дослідження та складається зі вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури 101 позиція. Обсяг основного тексту 70 сторінок, всього сторінок 105.

РОЗДІЛ 1

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Наукова розробка проблеми

З метою аналізу стану наукової розробки теми нашого дослідження, нами було опрацьовано широке коло наукової літератури, що присвячена розвитку екологічної політики в Європейському Союзі. Це питання можна вважати відносно мало дослідженим та таким, що постійно змінюється, проте дослідження з цього приводу є. Питанням екологічної політики ЄС присвячені роботи достатньої кількості дослідників, як вітчизняних так і зарубіжних. Тож ми умовно розподілили їх на декілька груп за проблемним принципом та поділу історіографії на вітчизняну та зарубіжну. До першої групи ми віднесли історіографію, що займається питаннями загального законодавства Європейського Союзу стосовно захисту навколишнього середовища, а до другої – дослідження стосовно національних прикладів законодавств щодо екології.

До першої групи відноситься навчальний посібник «Європейське право навколишнього середовища» М. Микієвича, Н. Андрусевича та О. Будякова [92]. Вони наголошують на тому, що екологічне право – це нова галузь науки та дуже прогресивна, тому вони в своєму підручнику надають фундаментальну інформацію. Це базисні знання, щоб розуміти як взагалі працює екологічне право та політика у Європейському Союзі. Для нас їх посібник був дуже важливий в рамках вивчення періодики становлення екополітики Європейського Співтовариства, суб'єктів Європейського екологічного права .

В рамках питання формування саме екологічного права ЄС треба сказати й по однойменний навчальний посібник М. Сансі [96], де увагу акцентовано на документах та принципах, що регулюють захист навколишнього середовища в Європейському Союзі. Ми використовували цю інформацію, щоб в першу

чергу проаналізувати еволюцію екологічного права, а отже і політики в ЄС, а також знайти схоже та відмінне у законодавстві ЄС та його країн-членів.

Щодо історичних аспектів формування екологічної політики ЄС також ми звернули увагу на наукову статтю О. Івасечко «Особливості формування екологічної політики Європейського Союзу» [80]. Автор не лише показала поетапність розвитку екологічної політики в регіоні, але і проаналізувала особливості європейських Програм дій щодо захисту навколишнього середовища.

Неможливо якісно проаналізувати питання нашого дослідження без урахування принципів екологічної політики, тож ми використали наукову статтю В. Качурінер «Принципи та правові важелі екологічної політики Європейського Союзу» [83]. Автор роботи зосередив свою увагу не тільки висвітленні переліку принципів екополітики ЄС, але і дав аналіз підходів до розуміння цих принципів.

Також, потрібно згадати і навчальний посібник автора В. Копійки та Т.Шинкаренко «Європейський Союз: історія і засади функціонування» [87]. В роботі аналізуються інтеграційні процеси в ЄС невід'ємною частиною яких є і екологічна політика. Так як екологічна політика – це питання, навколо якого треба об'єднуватись, а не діяти поодиночі, тож досвід інтеграції в ЄС дуже важливий для аналізу.

Щодо другої групи, то з вітчизняних дослідників можна звернути увагу на навчальний посібник Г. Шамбровського «Регіональна політика Європейського Союзу» [97]. Вона присвячена загалом питанням регіональної взаємодії, проте саме це і дало нам базис в розумінні законодавчих процесів, на яких в тому числі побудована і екологічна політика регіону.

Також розглядали питання екологічної політики такі вітчизняні дослідники як О.Вишняков [77], О.Мірошніченко [93], Н.Антонюк [76], Ю.Попович [94].

Якщо розглядати роботи зарубіжних дослідників, то тут можна звернути увагу на О. Гусева і його наукову статтю «Екологічна політика Європейського

Союзу в контексті концепції сталого розвитку» [78], в якій аналізується досвід створення наднаціонального управління законодавством щодо охорони здоров'я.

Також дослідили історичний процес формування, а також впровадження екологічної політики у всій Європі дослідник Н.Саделер в підручнику «Екологічні принципи: від політичних гасел до правових норм» [101]. Дуже змістовною роботою є підручник теж британського дослідника Е. Джордана «Екологічна політика в Європейському Союзі: учасники, інститути і процеси» [100]. Тут багато статистичного матеріалу, історичних аспектів формування тих чи інших принципів екологічної політики Європейського Союзу, а також розглянуто регіональні приклади екополітики.

З зарубіжних дослідників розробкою проблеми європейської політики щодо навколишнього середовища захисту навколишнього середовища займались: О. Дубовик [79], С.Кашкин [84;85], Л.Кремер [88;89], В.Круглов [90], А. Калиниченко [81] і т.д.

Підсумовуючи, можемо сказати що тема про екологічну політику в рамках наукових статей та літератури висвітлена на достатньому рівні, проте як і зазначають всі дослідники – це «нестабільна» галузь права, вона постійно змінюється і дуже активно розвивається. І тому потребує подальшого вивчення, уточнення та систематизації. За допомогою їх робіт можна скласти базове розуміння ситуації, загальних дефініцій, проте зробити глибинний аналіз можна лише використовуючи джерельну базу.

1.2. Джерельна база та методи дослідження

Використані матеріали можна розділити на такі основні групи:

- 1) міжнародні нормативно-правові акти (договори, декларації, резолюції);
- 2) національні нормативно-правові акти (резолюцій, статuti та законодавчі акти).

До першої групи відносимо ті міжнародні документи, які значно вплинули на екологічну політику в рамках Європейського Союзу, а саме:

договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства, до якого в 1987 році було додано розділ щодо навколишнього середовища [4], Маастрихтський договір про створення Європейського Союзу [75], Кіотський протокол [5] та Паризька угода [57].

Також треба віднести і фундаментальні документи в рамках екологічної політики – Програми дій щодо навколишнього середовища [17; 18; 69]. Значимість цих документів дуже висока, бо саме на них побудована вся система охорони навколишнього середовища в Європейському Союзі, та в кожній з країн-учасниць. До того ж після підписання Амстердамської угоди відбувся бум регулятивних документів щодо екологічної політики, наприклад: директива стосовно якості атмосферного повітря [2], водна директива [1], директива стосовно контролю забруднення [3] і т.д.

Також до цієї групи ми відносимо ще один вкрай важливий документ – «Зелену угоду» 2019 року [67]. Це стратегічний план ЄС до 2050 року, його головна задача – зробити регіон повністю екологічно нейтральним. Звичайно, цієї задачі можна досягти лише комплексно, тож також ми розглянули такі документи і як: інвестиційний план «Зелена угода» та «Механізм справедливого переходу» [32], «Від ферми до виделки» [33], «Європейський кліматичний пакт» [65], «План дій з кругової економіки» [8], «Хвиля реконструкцій» [59], «Стратегія ЄС щодо відновлюваних джерел енергії у відкритому морі» [25].

І так як ми розглядали також і основних та спеціалізованих суб'єктів екологічної політики, вивчивши їх діяльність: Ради з навколишнього середовища ЄС [27], Генерального директорату із навколишнього середовища [15], Європейського інвестиційного банку [30] та Європейської агенції з навколишнього середовища [28].

І також до першої групи ми віднесемо документи Організації економічного співробітництва та розвитку. В рамках цієї організації готують звіти для оцінки екологічного прогресу щодо кожної з країн ЄС, які ми взяли до розгляду [43; 44; 45; 46; 47; 48; 49; 50; 51; 52; 53; 54; 55; 56].

Щодо другої групи джерел, треба звернути увагу на національні стратегічні документи, щодо екологічної політики. Ми розглянули дуже багато країн-учасниць ЄС, то наведемо приклад лише деяких з них: Польщі [40], Німеччини [6], Естонії [22] і т.д.

Отже, джерельна база є дуже репрезентативною і дає можливість об'єктивно та глибоко дослідити екологічну політику як ЄС, так і кожної з країн-учасниць окремо.

Методологічні основи дослідження

Дослідження екологічної політики Європейського Союзу було зроблене в відповідності до певних наукових принципів. В контексті розглянутого нами питання ми спирались на наступні методи наукового дослідження.

Метод історизму, що дозволив нам проаналізувати історію становлення та установки фундаментальних засад та принципів екологічної політики Європейського Союзу.

Метод системності, тому що питання екологічної політики – це комплексне питання, тож його розглядати можна лише за допомогою системного методу.

Метод аналізу та синтезу дозволив нам прослідкувати за еволюційною трансформацією екологічної політики ЄС з часу виникнення перших двосторонніх угод 1951 року до сьогодення.

Метод порівняння дав можливість оцінити різницю між підходами до екологічної політики в різних країнах Європейського Союзу.

Хронологічний метод, завдяки якому ми розробили свій розподіл етапів формування екологічної політики ЄС та змогли їх описати в повній мірі.

Таким чином, ми використовували наукові статті та літературу для того, щоб вивчити основні дефініції та теорію щодо екологічної політики, як однієї з галузей політики. Проте, так як це дуже прогресивна галузь, в якій все вкрай швидко змінюється більш актуальним для нас був аналіз джерел, тому наше дослідження носить аналітичний характер, бо основну увагу ми сконцентрували на крайніх програмах 2019-2020 рр.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Становлення екологічної політики в межах ЄС

Щоб проаналізувати процес становлення екологічної політики Європейського Союзу спочатку необхідно зрозуміти що являє собою сам термін «екологічна політика». Так, в науковому посібнику М.Микієвич та А.Андрусевич цей термін пояснюють як організаційну та регуляторну діяльність держави або наддержавних організацій з метою захисту навколишнього середовища [92, 13].

Саме європейці першими почали приймати документи, які стосувались охорони довкілля. Так, у 1875 році Італія та Австро-Угорщина прийняли першу в світі декларацію про охорону птахів. А наприкінці XIX ст. виникли перші громадянські рухи зелених [96, 12].

Переломним все ж таки стало XX ст., що запам'яталось великою кількістю знакових подій. Багато з них були досягнуті за рахунок швидкого технічного прогресу та індустріалізації. Звичайно, розробка нових автоматизованих приладь для праці, нових видів транспорту, побутового приладдя та всього того, що полегшує роботу та взагалі життя людини – це позитивний момент. Проте все це в свою чергу наносить непоправну шкоду навколишньому середовищу, і ігнорувати цей факт більше було не можна. Бо всі ті матеріальні блага можуть стати нікому непотрібними в той момент, коли планета Земля стане місцем екологічної катастрофи.

Європейський Союз вважається лідером в питаннях, що стосуються збереження навколишнього середовища. Щоб зрозуміти, як вони стали на цей шлях, треба почати з самого початку. Хибно вважати, що доцільно зосередити увагу на періоді з часу заснування Європейського союзу, а саме з 1 листопада 1993 року. Бо для того, щоб зрозуміти чому європейська спільнота діє саме так, а не інакше, треба трішки глибше проаналізувати минуле.

Тож, початком становлення екологічної політики в межах ЄС можна вважати період з 1951 по 1957 рік. Саме в цей період почали з'являтися поодинокі норми та заходи щодо збереження навколишнього середовища. І також, дуже важливим є той факт, що у договорі 1951 року щодо ЄСВС (Європейська спільнота з вугілля та сталі) було зазначено що їх економічне об'єднання повинно функціонувати в рамках раціонального використання природних ресурсів. Те ж вугілля – це вичерпний природний ресурс, його нераціональне використання може призвести до нестачі або повного зникнення. Зараз його популярність менша, ніж у той час, проте остаточно цей ресурс не втратив свою актуальність і він необхідний для нормального функціонування промисловості.

Європейська спільнота з вугілля та сталі – це приклад економічного об'єднання країн. Будь-які подібні об'єднання апріорі натякають на інтенсифікацію експорту та імпорту товарів, в свою чергу це стає поштовхом для нарощування промислових потужностей. І новий виток цього процесу стався після підписання Римських договорів. Їх було підписано в Римі 25 березня 1957 року з Бельгією, Італією, Люксембургом, Нідерландами, Федеративною Республікою Німеччиною та Францією [92, 16]. Це дуже важливі документи в рамках формування європейської спільноти і в них теж було прописано про раціональне використання природних ресурсів та захист навколишнього середовища. Так, все це поки що більш нагадує просто загальні фрази, але те що вже тоді вони виникали в свідомості лідерів цих країн – це гарний знак для початку ефективної екополітики регіону.

Далі ми спостерігаємо дуже інтенсивне індустріальне забруднення 60-х – поч. 70-х років ХХ століття, яке суттєво вплинуло на характер економічної та соціальної моделей розвитку Європейського Союзу. Звичайно ця проблема не могла залишитись без уваги в рамках організації, що вже тоді мала на меті бути прикладом для інших наднаціональних утворень та менш розвинених держав загалом.

Е. Джордан визначає, що саме з 60-х – 70-х років ЄС більш предметно зосереджує увагу на екологічній проблематиці. Тоді ж почали з'являтися і перші офіційно прописані та затверджені принципи екополітики спільноти [100, 10].

Наприклад, принцип відплати за забруднення. Він вперше був сформульований у 1973 році, коли розроблявся проект формування Європейської Співдружності. Офіційного підтвердження принцип зазнав у 1987 році, а свою актуальність не втратив до цього часу. Наразі він є загальноновизнаним у всьому світі та регулярно згадується на конференціях щодо збереження навколишнього середовища. А в Європейському Союзі у 2004 році було прийняте рішення щодо того що всі країни-учасниці організації повинні цей принцип зробити частиною свого національного законодавства, що до 2010 року було успішно виконано [83, 15].

В чому суть цього важливого принципу? Якщо ти, в рамках своєї діяльності, забруднюєш воду, повітря, або ґрунт, то ти повинен відшкодувати це матеріально. Взагалі, майже всі форми виробництва (не враховуючи безвідходних виробництв, або таких, що використовують енергію вітру, води, сонця і таке інше) наносять шкоду екології, але його реально можна мінімізувати. Цей принцип спонукає це робити, бо якщо навіть відкинути просто усвідомлення необхідності, то з економічної точки зору для власників виробництв це вигідно. Багато дослідників вважають, що цей принцип – це вдалий приклад знайти «золоту середину» між економічною вигодою та екологічною.

Взагалі, принципи екологічного права ЄС стали головними важелями всієї правової системи стосовно цього питання в регіоні. Стаття 174 (2) Договору про заснування Європейського Союзу виділяє: принцип попередження; принцип перестороги; відшкодування шкоди, завданої навколишньому середовищу, в основному, шляхом її усунення на самому початку виникнення; принцип «забруднювач платить» [83]. Також важливим є принцип інтеграції екологічних питань у політику та дії Європейського

Співтовариства. Він наголошує на тому, що екологічна політика – це невід’ємна частина законодавства щодо будь-якої сфери життя людини. Особливо – сільське господарство; політика розвитку (що стосується третіх країн); енергетика; підприємництво; рибальство; внутрішній ринок; дослідження; структурні фонди; торговельні та зовнішні відносини; транспорт; економічні та фінансові відносини [83]

Також, є і принцип сталого розвитку. ООН визначає сталий розвиток, як такий, що відповідає потребам сьогодення, не ставлячи під ризик можливість майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Цей принцип був закріплений в програмі «До сталості» [92, 36].

Таким чином, ми розуміємо що питаннями екології та захисту навколишнього середовища європейська спільнота зайнялась ще до того, як остаточно сформувалась як наднаціональна організація. Вони розуміли, що інтенсифікація їх економічного співробітництва буде впливати на навколишнє середовище, тому декларували раціональне використання ресурсів. Звичайно, цього було замало, і в той момент, коли в ЄС зрозуміли що ця діяльність наносить непоправну шкоду і дуже швидкими темпами їх екологічна політика почала еволюціонувати.

2.2. Етапи становлення політики ЄС щодо навколишнього середовища

Багато дослідників, як наприклад М. Микієвич або В. Качурінер В першим етапом становлення політики ЄС щодо навколишнього середовища вважають період 1951 – 1957 років., а другим – Римські договори і програми дій щодо навколишнього середовища [92, 13-15]. Російський науковець в рамках економіки та політики А. Гусєв запропонував періодизацію етапів становлення відповідно до підписання кожної з Програм дій [78]. Беручи до уваги існуючі класифікації ми розробили власну, відповідно до еволюції екологічних проблем та значимості кроків в питанні збереження екології. Виглядає вона таким чином: перший етап (1973 – 1992 роки) – закладення фундаменту

Європейського Союзу та його екологічної політики; другий етап (1993 – 2001 роки) – розширення ЄС та його екологічних цінностей; третій етап (2002 – 2015 роки) – розвиток «екологічного суспільства» ЄС; четвертий етап (2015 рік – сьогодні) – сучасний етап розвитку ЄС та його екополітики.

Нижньою межею першого етапу ми вважаємо за доцільне виділити саме 1973 рік. В 1972 році пройшла Стокгольмська конференція ООН, одним з її результатів стало підписання дуже важливого документу в рамках питання збереження екології – це Перша програма дій щодо навколишнього середовища. Цей документ дійсно став фундаментом екологічної політики регіону і він еволюціонував в рамках наступних програм. Так, у 1997 році вийшов документ «Продовження та імплементація політики Європейського Співтовариства і програма дій з навколишнього середовища» [92, 21].

Обидва документи встановили основні принципи екологічної політики:

- 1) превентивна політика щодо забруднення;
- 2) будь-яке рішення несе за собою вплив на навколишнє середовище, він може бути як позитивним, так і негативним, на першому етапі розробки будь-якого проекту треба оцінити ризики;
- 3) потрібно мінімізувати використання природних ресурсів та робити це раціонально;
- 4) розвиток науки та техніки повинен сприяти покращенню екологічної ситуації, а не навпаки;
- 5) той хто забруднює, повинен за це платити;
- 6) Європейське Співтовариство з розумінням ставиться до екологічних інтересів країн, що розвиваються;
- 7) екологічна концепція завжди має бути далекоглядною;
- 8) сприяти поліпшенню екологічної ситуації може високий рівень освіти на всіх рівнях щодо цього питання;
- 9) країни-учасниці можуть проводити свою національну еко-політику, як мінімум вона повинна відповідати нормам співтовариства, проте ніхто не обмежує країни в стремлінні бути кращими, це те питання в якому не має змагання, є лише питання ефективності та результативності [83].

Третя програма дій має таку ж назву, як і друга. Вона була підписана 7 лютого 1983 року та стала логічним продовженням перших двох документів [92, 18]. Розглянемо більш детально:

По-перше, в учасників ЄС з'явилося розуміння, що екологічна політика – це не окремий інститут, це невід'ємна частина будь-якої діяльності людини, тож документ розпочав процес інтеграції екополітики в усі сфери життя.

По-друге, також з'явилося розуміння, що превентивна політика повинна бути більш радикальною та жорсткою, тож оцінка впливу на навколишнє середовище стала не рекомендацією, а обов'язковою умовою.

По-третє, до питань екополітики почали підходити більш прагматично, тож почали виділяти пріоритетні питання, що потребують негайного вирішення. На той час це була мінімізація забруднення зниження морської та прісної води, це також питання транскордонного забруднення, питання щодо використання небезпечних хімічних речовин, питання відходів та їх вплив на забруднення біосфери.

На момент 1987 року у ЄС уже було прийнято 150 нормативних актів, що стосувались саме охорони біосфери. Для всього світу це вже був справді прорив, бо ніхто так не переймався цим питанням, як Європейський Союз. Того ж року до Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства було додано розділ про захист навколишнього середовища. Цей розділ містив в собі 3 статті:

Стаття 174 (колишня 130 r) що формулює основну мету екологічної політики Співтовариства, а також визначає компетенції держав-членів вести переговори з міжнародними органами та укладати міжнародні угоди.

Стаття 175 (130 s), в якій визначено ряд дій, що повинні бути виконанні Співтовариством для досягнення мети, зазначеної у ст.174.

Стаття 176 (130 t) передбачає, що «держави-члени можуть мати або запроваджувати жорсткіші захисні заходи, які не повинні суперечити цьому Договору [4].

Тим самим створювався ніби «Спільний ринок», на той момент думали, що саме в такому форматі питання будуть вирішуватись краще, ніж коли кожна країна б вирішувала їх на національному рівні. І насправді це стало підґрунтям для формування національних політик щодо екології, проте в деяких країнах

екополітика просто «відштовхнулася» від фундаментальних засад та зробила еволюційний ривок.

1987 рік – був проголошений в Європі роком захисту навколишнього середовища. Як раз таки в цьому році світ побачила ще одна фундаментальна програма дій, вона і стала останньою перед офіційним заснуванням Європейського Союзу. Це була четверта програма дій щодо навколишнього середовища, її підписання відбулось 19 жовтня 1987 року [17]. Документ акцентував увагу на тому, що вкрай необхідно комплексно підходити до вирішення екологічних питань. Це стало метою, і в той момент ЄС впритул наблизились до розуміння необхідності формування екологічних стандартів. Завдяки яким, в свою чергу, можна буде в тому числі простежити ефективність існуючого законодавства.

1992 рік в історії запам'ятався визначною подією – створенням Європейського Союзу. Цю дату ми вважаємо новим витком історії екологічної політики даного регіону. Програми дій стали фундаментом для створення єдиної цілі – збалансований та сталий розвиток і забезпечення релевантних дій щодо вирішення екологічних питань як у регіональному, так і у міжнародному форматі. Також вони стали фундаментом для створення спеціалізованих інституцій, як наприклад, Європейського агентства з навколишнього середовища.

Питанню екологічної політики в цей момент почали активніше приділяти увагу і на міжнародній арені. Так, в 1992 році в Ріо-де-Жанейро відбулась визначна подія – конференція ООН з навколишнього середовища, що закликала країни взяти курс на сталий розвиток. Результатом стала дуже важлива угода – Кіотський протокол. Його основною метою є обмеження викидів в атмосферу парникових газів [5]. Звичайно, країни ЄС підписали та ратифікували цей документ.

Одразу після цього Європейським Співтовариством була випущена п'ята програма дій, що має назву «До сталості». Вона підкреслила необхідність глобальної взаємодії в екологічній політиці, бо саме так можна досягнути

результатів. «Забруднення немає кордонів» – це своєрідний девіз нового етапу захисту навколишнього середовища в світі, та в рамках ЄС [18]. Новий етап ознаменувався рядом нововведень. Тепер екологічна політика це не лише законодавчі акти, це ціла філософія, яка має задіяти економічні механізми (наприклад, систему штрафів або фінансової стимуляції), глибокі наукові дослідження, розробка нових шляхів вирішення існуючих проблем, створення та підтримка неурядових організацій та екологічна освіта нового рівня. Принциповими питаннями стали такі: по-перше, екологічний спосіб життя – це завдання екологічної політики; по-друге, усвідомлення необхідності командної роботи стосовно цього питання – це шлях до розвитку та вирішення екологічних проблем.

Свою спрямованість за екологічний спосіб життя Європейська Спільнота вкотре підтвердила ще й в рамках Амстердамської угоди 1997 року, вказавши що захист навколишнього середовища – це принцип діяльності Європейського Союзу [75].

В цей момент почався такий період, який можна назвати справжнім бумом регулятивних документів щодо екологічної політики. Наприклад: 1) Директива стосовно якості атмосферного повітря; 2) Водна директива; 3) Директива стосовно контролю забруднення; 4) Директива про граничним нормам для викидів в атмосферу; 5) Директива по торгівлі викидами; 6) Директива стосовно якості повітря; 7) Директива щодо контролю викидів легкових автомобілів, вантажівок і т.д. і т.п. [92, 22-23].

Таких документів в період з 1997 по 2003 рік вийшло близько 300, і всі вони були спрямовані на покращення життя, на контроль за викидами на всіх рівнях, на попередження екологічної біди в регіоні.

Третій етап закріпив за Комісією, Радою з навколишнього середовища та Європейського Парламенту кліше «зелений трикутник», тому що саме вони стали першими в світі, хто так відносився до навколишнього середовища та мав стремління зробити ЄС рушійною силою екополітики. На нашу думку, досить добре почало подаватись навіть з точки зору маркетингу. Жити «еко» тепер ми

на підсвідомому рівні вважаємо європейським життям. Це невід'ємна частина бренду Європейського Союзу.

Шоста програма дій була підписана у 2011 році, її розробка зайняла 18 місяців та об'єднала навколо себе всі екологічні інституції ЄС. Вона й надалі зосереджує увагу на 3 основних цілях: 1) не допустити розорення, та навіть покращити рівень природного капіталу ЄС; 2) зробити регіон ще більш економічно розвиненим, але на засадах «зеленої економіки»; 3) зробити життя громадян ЄС комфортним, в тому числі і за рахунок благополучного рівня навколишнього середовища.

А також: збільшити стремління міст до сталого розвитку; і закріпити за ЄС розуміння – що це вагомий актор на міжнародній арені, який повинен брати активну участь (або навіть бути лідером) у вирішенні міжнародних екологічних та кліматичних питань [92,36].

Отже, Європейський Союз дуже послідовний у свої діях, риториці та на практиці стосовно питання захисту навколишнього середовища. Кожна наступна програма дій є логічним продовженням першої. Ця послідовність зробила з ЄС справжнього амбасадора всього, що відноситься до «еко». Також завдяки цьому в питаннях екологічної безпеки вони стали лідерами на міжнародній арені, з них беруть приклад, вони задають тренди, вони диктують свої правила. Проте, за це ЄС платить високу ціну, бо не всі країни-учасники можуть дотримуватись тих високих стандартів екологічного життя, яких від них вимагає «зелений трикутник» Європейського Співтовариства.

2.3. Зміни в екологічній політиці на сучасному етапі

На даний момент, крайньою програмою дій щодо навколишнього середовища в ЄС є сьома. Підготовка цього документу розпочалась у 2012 році. В програмі описано бачення якою Європейська Спільнота повинна бути до 2050 року, проте покрокові дії описані лише до 2020 року. Основні з них це: попередження втрати біорізноманіття та погіршення екосистеми, відновлення щонайменше 15% деградованих екосистем; зменшення впливу на прибережні

та прісні води (включаючи поверхневі та підземні води) для досягнення, підтримання або покращення їх стану; зменшення впливу на морські води задля досягнення або покращення їх екологічного стану; зменшення забруднення повітря та з виконанням довгострокової мети неперевіщення критичних навантажень та рівнів; в Європейському Союзі повинно здійснюватись стале управління землею, а ґрунт повинен бути захищений належним чином; кругообіг поживних речовин (азот і фосфор) повинен виконуватись більш стійким та ресурсоефективним способом; управління лісам повинно відповідати нормам, вони повинні захищатись та відновлюватись, також наскільки це можливо, потрібно покращувати стійкість лісів до кліматичних змін, пожеж, штормів, шкідників та хвороб [18].

Це вимагає, зокрема: активізувати імплементацію Стратегії ЄС з питань біорізноманіття без зволікань та з метою досягнення її цілей; повноцінно впроваджувати План охорони водних ресурсів Європи, з належним урахуванням конкретних обставин держав-членів та забезпечення належної підтримки цілей щодо якості води політичними заходами; терміново збільшити зусилля, зокрема, забезпечити зменшенні мікропластику в водоймах задля збереження якості рибних запасів; боротьба із забрудненням та встановлення загальносоюзної цілі щодо зменшення кількості сміття в океані, морі та інших водоймах, що підтримується заходами, завершення формування мережі морських заповідних територій Natura 2000 та забезпечення сталого управління прибережними зонами; узгодження та впровадження Стратегії ЄС щодо адаптації до кліматичних змін, включаючи включення питань адаптації до кліматичних змін у ключові політичні ініціативи та сектори ЄС; посилення зусиль для досягнення повної відповідності законодавству Союзу про якість повітря та визначення стратегічних цілей та дій після 2020 року; збільшення зусиль щодо зменшення ерозії ґрунту та збільшення органічних речовин ґрунту, відновлення забруднених ділянок та посилення інтеграції аспектів землекористування у скоординоване прийняття рішень із залученням усіх відповідних рівнів влади, що підтримується прийняттям цілей щодо ґрунту та

суші як цілі ресурсного та земельного планування; ведення подальших кроків щодо зменшення викидів азоту та фосфору, включаючи викиди з міських та промислових стічних вод та використання добрив, в тому числі за рахунок кращого контролю джерел та утилізації відходів фосфору; розробка та впровадження оновленої Лісової стратегії Союзу, яка враховує численні вимоги до лісів та сприяє більш стратегічному підходу до захисту та їх покращення, у тому числі шляхом сталого управління лісами; посилення забезпечення громадською інформацією, обізнаності та просвітницької політики щодо екологічної політики [18].

Для того, щоб перетворити Європейський Союз на ресурсоефективну, екологічну та конкурентоспроможну низьковуглецеву економіку сьома програма дій констатувала, що до 2020 року: Спільнота повинна була виконати свої кліматичні та енергетичні цілі та працювати над зменшенням до 2050 року викидів парникових газів на 80–95% порівняно з рівнями 1990 року, як частини глобальних зусиль щодо обмеження середнього підвищення температури нижче 2°C; загальний вплив на навколишнє середовище всіх основних секторів економіки Спільноти повинен значно зменшитись, а ефективність використання ресурсів зрости, разом із еволюцією порівняльного аналізу та вимірювання. Повинні були заохочувати ринкові та політичні стимули, що сприятимуть інвестиціям бізнесу у ефективності використання ресурсів, а зелене зростання повинно стимулюватися за допомогою заходів для сприяння інноваціям; структурні зміни у виробництві, технологіях та інноваціях, а також структури споживання та спосіб життя повинні були зменшити загальний вплив виробництва та споживання на навколишнє середовище, зокрема у секторах харчування, житла та мобільності; з відходами повинні поводитись як з ресурсом, а для запобігання шкоді здоров'ю та навколишньому середовищу, відходи на душу населення повинні зменшитись [18].

Це вимагає, зокрема: повністю впровадити кліматичний та енергетичний пакти; застосування «найкращих доступних методів» у контексті Директиви про промислові викиди та посилення зусиль для сприяння впровадженню нових

інноваційних технологій, процесів та послуг; надання можливості державним та приватним науково-дослідним та інноваційним підприємствам розробляти та впроваджувати інноваційні технології, системи та бізнес-моделі, що прискорять та знизять вартість переходу до низьковуглецевої, ресурсоефективної, безпечної та стійкої економіки. Подальший розвиток підходу, викладеного в Плані дій щодо екологічної інновації, визначення пріоритетів для поступових інновацій, а також системних змін, сприяння збільшенню частки ринку зелених технологій у Союзі та підвищення конкурентоспроможності європейської екопромисловості. Встановлення показників та встановлення реалістичних та досяжних цілей щодо ефективності використання ресурсів; розробка методології аналізу для ефективності використання землі, вуглецю, води та матеріалів та оцінки доцільності включення провідного показника та цілі до європейського семестру до 2020 року; формування більш узгодженої політичної бази для сталого виробництва та споживання, включаючи, де це доречно, консолідацію існуючих інструментів у цілісну правову базу [18]. Також рекомендується перегляд законодавства про продукцію з метою покращення екологічних показників та ефективності використання продуктів протягом усього їх життєвого циклу. Стимулювання споживчого попиту на екологічно стійкі товари та послуги за допомогою політики, що сприяє їх доступності, доступності, функціональності та привабливості. Розробка показників та реалістичних та досяжних цілей для зменшення загального впливу споживання; розробка навчальних програм, орієнтованих на створення «зелених» робочих місць; збільшення зусиль для досягнення існуючих цілей та перегляд підходів до зелених державних закупівель, включаючи їх обсяг, з метою підвищення його ефективності; повноцінне впровадження законодавства ЄС про відходи. Таке впровадження включатиме застосування ієрархії відходів відповідно до Рамкової директиви про відходи та ефективне використання ринкових інструментів та інших; виконання законодавства щодо продукції та відходів, що включають огляд основних цілей відповідних директив щодо відходів, про які йдеться у

Дорожній карті до енергоефективної Європи, з метою переходу до кругової економіки; а також усунені бар'єрів внутрішнього ринку для екологічно безпечної діяльності з переробки в ЄС. Громадські інформаційні кампанії необхідні для підвищення обізнаності та розуміння політики щодо відходів та стимулювання змін у поведінці; підвищення ефективності використання води шляхом моніторингу показників щодо ефективності використання водних ресурсів [18].

Усі ці пункти повинні були бути виконаними до 2020 року (лише деякі з них стосувались перспективи до 2030-2050 років). Та на жаль, велика кількість з них не була виконана в повній мірі, хоча це цілком виправдано, бо не все країни-учасниці ЄС на одному рівні розвитку, як економічному, соціальному, екологічному та іншим.

В період з 30 листопада до 12 грудня 2015 року відбулась ще одна дуже важлива подія в світі в рамках екологічної політики – це Конференція щодо клімату в Парижі. Результатом конференції стала Парижська угода, що замінила собою Кіотський протокол. Головна мета: втримати ріст глобальної температури, що і провокує швидку зміну клімату. На цій конференції представники ЄС офіційно заявили що спільнота продовжує політику екомодернізації та трансформує європейську економіку в стремління до кліматичної нейтральності (тобто дотримання нульового балансу між кількістю викидів та можливістю біосфери та технологій їх переробити) й до 2050 року стане першим у світі континентом, що буде екологічно нейтральним [57].

Підтвердженням екологічних намірів ЄС стала зустріч лідерів країн-учасниць 11 грудня 2019 року та підтримка «Зеленої угоди». Це нова стратегія зростання, яка має на меті перетворити ЄС на справедливе та процвітаюче суспільство із сучасною, ефективною з раціональним використанням ресурсів та конкурентоспроможною економікою, де в 2050 році не буде чистого викиду парникових газів і де економічне зростання не відокремлене від використання ресурсів.

Він також спрямований на захист, збереження та зміцнення природного капіталу ЄС, на захист здоров'я та добробуту громадян від екологічних ризиків та впливів. Водночас цей перехід повинен бути справедливим та всеохоплюючим. Для досягнення Європейського Зеленого курсу необхідно переглянути політику щодо чистого енергопостачання в економіці, промисловості, виробництві та споживанні, масштабній інфраструктурі, транспорті, продовольстві та сільському господарстві, будівництві, оподаткуванні та соціальних виплатах. Для досягнення цих цілей важливо збільшити цінність захисту та відновлення природних екосистем, сталого використання ресурсів та поліпшення здоров'я людей. Тут трансформаційні зміни є найбільш необхідними та потенційно найбільш корисними для економіки ЄС, суспільства та природного середовища. ЄС також повинен заохочувати та інвестувати в необхідні цифрові трансформації та інструменти, оскільки вони є важливими чинниками змін.

Незважаючи на те, що всі ці сфери дій міцно взаємопов'язані та взаємно підсилюються, слід звернути пильну увагу і на можливість досягнення компромісів між економічними, екологічними та соціальними цілями. Констатується увага і на тому, що «Зелена угода» буде послідовно використовувати всі важелі політики: регулювання та стандартизацію, інвестиції та інновації, національні реформи, діалог із соціальними партнерами та міжнародну співпрацю. Самостійних нових заходів буде недостатньо для досягнення цілей Європейського Зеленого курсу. На додаток до запуску нових ініціатив, Комісія буде співпрацювати з державами-членами для активізації зусиль ЄС щодо забезпечення виконання та ефективного впровадження чинного законодавства та політики, що стосуються Зеленого курсу.

Сильна сторона Європейського Союзу в тому, що вони мають право та можливість колективно трансформувати свою економіку та суспільство, щоб вийти на більш стійкий шлях. Так, це вимагатиме масових державних інвестицій та збільшення зусиль для спрямування приватного капіталу на кліматичні та екологічні дії. ЄС повинен бути на чолі координації міжнародних

зусиль щодо побудови злагодженої фінансової системи, що підтримує екологічні рішення.

Те, що в ЄС до 2050 року не буде викидів парникових газів на даний момент часу здається просто фантастикою, проте як ми бачимо в ЄС є покроковий план дій як цього досягнути. Тож, в нього входить: інвестування в екологічно чисті технології (тобто екомодернізацію); підтримка інновацій у галузі розробці більш екологічно нейтральних видів приватного та громадського транспорту; декарбонізація енергетичного сектору; будівництво та трансформація будівель в більш енергоефективні; вдосконалення екополітики ЄС з огляду на актуальні рішення стосовно цього питання у світі; надання фінансової допомоги тим, хто постраждає від переходу до зеленої економіки [67].

14 грудня 2020 року Європейська комісія представила офіційні документи щодо Європейського інвестиційного плану «Зелена угода» та «Механізму справедливого переходу».

Таблиця 1.1. «Порівняння документів інвестиційного плану «Зелена угода» та «Механізму справедливого переходу»,

Документ	Інвестиційний план «Зелена угода»	«Механізм справедливого переходу»
Основна суть	забезпечує фінансування з боку ЄС та створює сприятливу основу для стимулювання інвестицій, що потребуватимуться для переходу до кліматично нейтральної, зеленої та конкурентоспроможної економіки.	грає ключову роль для того, щоб перехід до кліматично нейтральної економіки відбувся справедливо.

Інструмент 1	ЄС виділить щонайменше 1 трлн євро протягом наступного десятиліття. Ключову роль в цьому питанні буде відігравати Європейський інвестиційний банк.	Цілеспрямована підтримка щонайменше від 100 мільярдів євро протягом 2021-2027 років, проте тільки тим регіонам які найбільше постраждають від переходу до нейтральної економіки.
Інструмент 2	Європейський Союз розробить процедури надання «зелених» інвестицій більш спрощеними задля їх залучення.	Спеціальна схема справедливого переходу буде прагнути залучити приватні інвестиції, в тому числі у енергетику та транспорт, що будуть приносити користь цим регіонам та допомагатимуть економіці їх країн знаходити екологічні джерела зростання.
Інструмент 3	Комісія надаватиме підтримку державним органам влади та організаторам проектів у плануванні, розробці та виконанні стійких проектів.	Надання позички державному сектору в ЄІБ, що має бути буде використаний наприклад, для інвестицій у мережі централізованого теплопостачання та реконструкції будівель.

Джерело: власна розробка на основі [32]

З огляду на ці дані, ми можемо зробити висновок, що механізм справедливого переходу – це програма інвестиційного сприяння переходу до

зеленої економіки для країн, яким найбільш складно буде це зробити (наприклад, Польща або Естонія). А інвестиційний план «Зелена угода» – це загальний документ, який наголошує на необхідності інвестування у зелену економіку [32].

Щодо інвестування в «зелений спосіб життя» треба також згадати програму LIFE+. Вона з 2007 року надає фінансову підтримку методом надання грантів. Основними напрямками роботи програми LIFE+ є: робота у сфері зміни клімату; підтримка біорозмаїття та захисту рідких видів флори і фауни; проекти, які спрямовуються на охорону здоров'я та підвищення якості життя; ініціативи, які спрямовані на захист природних ресурсів та утилізацію відходів [31].

Бюджет LIFE+ у період з 2007 по 2013 рік складав майже 1,8 млрд євро. 78 % бюджету пішло на надання грантової підтримки проектам, які працюють в екологічній сфері, а 22 % Європейською Комісією було витрачено на фінансування заходів у сфері захисту довкілля [38]. Проте, «Механізм справедливого переходу» повинен її замінити, так як він більш сучасний та виділення коштів в рамках цього проекту може бути більш доцільним.

«Зелена угода» не могла не торкнутись питання транспорту, бо саме на цю сферу припадає 25% шкідливих викидів в атмосферу. Автомобільний, залізничний, авіаційний та водний транспорт повинні стати більш екологічними на думку Європейської комісії. І перше, що вони пропонують – це перевести внутрішні вантажні перевезення, на залізничні або внутрішні водні шляхи. Навіть якщо порівнювати показники України та ЄС, то наша держава більше до цього залучає ту ж залізницю, бо це дешевше. В Європі ж використовують автомобільні дороги, тому що так швидше. Але наразі це стане ще більш не вигідно, через те що Європейська Комісія запроваджує систему, згідно з якою ціна транспорту повинна відображати його вплив на навколишнє середовище. І в рамках цього рішення субсидії на викопне паливо будуть зводитись до 0, але в свою чергу в рамках Спільноти планують нарощувати виробництво та впровадження альтернативних видів палива для транспорту. Є ще один цікавий

момент, в Україні в процентному відношенні заправок для електрокарів більше, ніж в Європі, та і взагалі більше електрокарів (тому що у нас діє закон щодо вигідного розмитнення електрокарів). Цю ситуацію в ЄС планують переглянути, та надати громадянам стимул переходити на екологічні види транспорту. Ці кроки доповнять заходи, вжиті на національному рівні в країнах-членах ЄС [67].

Також в рамках «Зеленої угоди» був прийнятий такий крок, як «Від ферми до виделки». У ньому комплексно розглядаються та демонструється взаємозв'язок між здоровими людьми, здоровим суспільством та здоровою планетою. За підрахунками Евростату перехід до стійкої харчової системи може принести екологічну, медичну та соціальну вигоду, забезпечити економічні вигоди та забезпечити вихід з кризи, що спричинила пандемія COVID-19 [31]. Вона в першу чергу торкнулась медичної системи, та показала її слабкі сторони, проте в тому числі вона підкреслила важливість надійної та еластичної системи харчування, яка функціонує за будь-яких обставин і здатна забезпечити доступ громадян до достатньої кількості доступних продуктів харчування. В першу чергу, це все стосується того що в ЄС повинні розробити інноваційні способи захисту врожаю від шкідників та хвороб, відмовляючись від пестицидів. Нові інноваційні методи захисту, в свою чергу, повинні частиною системи моніторингу, тобто повинні пройти огляд на оцінку впливу та ризику для навколишнього середовища [67].

Ця стратегія також сприятиме досягненню кругової економіки. Вона буде спрямований на зменшення впливу на навколишнє середовище харчової та роздрібною торгівлі шляхом вжиття заходів щодо транспорту, зберігання, упаковки та харчових відходів. Документ має на меті стимулювати стійке споживання їжі та зробити здорову їжу доступною для всіх.

Дуже важливий момент і в тому, що імпорт, який не відповідає відповідним екологічним стандартам ЄС, не допускається на його ринки. Це було і раніше, проте норми контролю стають більш суворими (для України це

дуже важливий пункт, тому що експортна продукція повинна вийти на якісно новий рівень).

З цією стратегією тісно пов'язана і стратегія збереження біорізноманіття, бо його втрата та кліматична криза взаємозалежні і посилюють один одного. Задачі поставлені до 2030 року і включають в себе: створення на 30% більше заповідних територій на суші і 30% у морі, за рахунок цього відбудеться і відновлення екосистем. А також за рахунок збільшення органічного землеробства, зменшення використання насаджень на 3 мільярди, та зменшення використання пестицидів на 50% до 2030 року [67].

Також доцільно звернути увагу на «Хімічну стратегію заради стійкості». Програма зосереджує увагу на тому, що хімічні речовини є скрізь у нашому житті і вони відіграють фундаментальну роль у більшості наших видів діяльності, оскільки є частиною практично кожного пристрою, який ми використовуємо для забезпечення нашого добробуту, захисту нашого здоров'я, безпеки та вирішення нових проблем завдяки інноваціям. Хімічні речовини також є основою низьковуглецевих, нульових забруднень та енерго- та ресурсоефективних технологій, матеріалів та продуктів. Збільшення інвестицій та інноваційний потенціал хімічної галузі у забезпеченні безпечних та стійких хімічних речовин будуть життєво важливими для внесення нових рішень та підтримки як зелених, так і цифрових змін європейської економіки та суспільства. На жаль, хімічні речовини можуть приносити не лише користь та розвиток інновацій, але і можуть завдати шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу. Так, деякі хімічні речовини викликають рак, впливають на імунну, дихальну, ендокринну, репродуктивну та серцево-судинну системи, послаблюють стійкість людини та здатність реагувати на вакцини і т.д.[67].

Наразі, саме хімічне забруднення є одним з ключових факторів, що викликають зміну клімату, а отже і виникнення деградації екосистем, біорізноманіття. виникнення нових стійких хвороб і т.д. Нові хімічні речовини та матеріали повинні бути більш безпечними та стійкими. Наразі правила

використання хімічних елементів наступні: заборона найшкідливіших хімічних речовин у споживчих товарах, їх використання дозволяється лише там, де це необхідно, проте необхідно оцінити ризики впливу та надати план поступового припинення їх використання, також сприяння встановлення більш простого процесу оцінки шкоди хімічних речовин для оцінки ризиків та небезпек хімічних речовин. І відігравати провідну роль у всьому світі, відстоюючи та просуваючи високі стандарти, а також не вивозити хімікати, заборонені в ЄС. Цей документ є логічним продовженням наміру Європейського Союзу стати провідним гравцем в рамках екополітики в світі.

Це підтверджує і такий документ, як «Європейський кліматичний пакт», що спрямований на залучення громадян до моделі переходу на екологічний спосіб життя. Цей документ засвідчує, що:

По-перше, він заохочуватиме процес обміну інформацією, натхненням та сприятиме розумінню громадськістю загроз та викликів кліматичних змін, а також погіршення стану навколишнього середовища загалом.

По-друге, повинні існувати як реальні, так і інтернет-простори, щоб люди могли висловлювати свої ідеї щодо екології.

По-третє, Комісія працюватиме над нарощуванням потенціалу для сприяння ініціативам щодо зміни клімату та захисту навколишнього середовища [65].

Кліматичний пакт базуватиметься на постійній серії діалогів громадян місцевого виміру політики. До того ж, він має на меті розвивати сільську місцевість, яка може стати прикладом біоекономіки.

«План дій з кругової економіки», що пропонує виробляти такі продукти, які можуть довго слугувати людям, перероблятися та знову приносити користь. Опитування в ЄС довело, що зростаюча кількість відходів входить до числа 3 основних екологічних проблем для громадян. Тож, одним з найефективніших способів вирішення екологічних проблем є зміна способу споживання та способу виробництва. Європейська Комісія наприклад пропонує ряд кроків стосовно цього питання [8].

Візьмемо наприклад текстиль. У всьому світі повна вантажівка текстилю щосекунди відправляється на спалювання або звалище. За підрахунками, менше 1% всього текстилю у всьому світі переробляється на новий текстиль. Кругова економіка буде провокувати сортування, повторне використання та переробку текстилю, і дозволить споживачам обирати таким чином стійкий спосіб життя. Проте виробники повинні будуть виготовляти одяг, який зможе служити людині довше і це буде одним із стандартів екодизайну та допуску на ринки ЄС [8].

Також звернемо увагу і на електроніку. В світі культура споживання цього виду товарів нав'язана щорічними презентаціями нових товарів, які можуть і не дуже відрізнитись від попередніх моделей, але видаються виробниками як черговий прорив. Таким чином, електричне та електронне обладнання стало демонструє нам найбільш швидкі темпи створення відходів, в тому числі і в ЄС. Продукти, що розміщуються на ринку ЄС, будуть розроблені так, щоб прослужити довше, бути більш придатним до ремонту та до трансформації у новий продукт. Задля цього компанії повинні нести відповідальність на протязі всього часу існування продукту, а не лише в період гарантійного терміну [8].

Щодо пластику, то наразі спостерігається суттєве збільшення споживання цього матеріалу. Науковці вже констатують той факт, що у океані мікропластику більше ніж риби. Європейський Союз провокує в країнах взяти за правило те, що кількість продуктів одноразового використання треба замінювати продуктами для багаторазового використання. Також пропонується контролювати використання мікропластику у всіх сферах виробництва [8].

Цей документ не оминув і питання упаковки харчових продуктів. Так, не дивлячись на досягнення Європейського Союзу в рамках екополітики, у 2017 році відходи харчового пакування досягли рекордної позначки – 173 кг на громадянина ЄС. Нові законодавчі ініціативи щодо повторного використання та заміни одноразової упаковки, посуду та столових приборів продуктами багаторазового використання у сферах харчування вже запроваджуються у

провідних країнах Європи. Наприклад, 26 листопада 2020 року Німеччина заборонила використання пластикових пакетів у супермаркетах з 2022 року. Подібні заборони поступово вводяться і в інших країнах-учасницях ЄС [8].

Ще одним стратегічно важливим документом є «Хвиля реконструкцій». Те, що житловий фонд потрібно оновлювати – це факт. Старі будівлі зовсім не відповідають вимогам енергоефективності і до цього моменту вони дуже повільно оновлювались, приблизно 1% від загальної кількості. Такими темпами ЄС до 2050 року не встигне виконати свої амбітні обіцянки світу. Наразі в ЄС близько 70% будівель вважають енергоефективними [59].

Крайній документ, прийнятий в рамках цієї програми (19 листопада 2020 року) – стратегія ЄС щодо відновлюваних джерел енергії у відкритому морі [25]. Це дійсно дуже перспективний напрямок розвитку відновлюваної енергії, тож Європейська Спільнота хоче його використовувати з максимальною користю для себе.

Енергію Світового океану однозначно треба використовувати, бо при цьому ніяких викидів парникових газів не буде (ідеальний варіант для регіону, що має на меті стати кліматично нейтральним). Морські відновлювані джерела енергії охоплюють кілька джерел енергії та різні технології, які знаходяться на різних стадіях розвитку. Але всі вони – це можливість для європейських енергетичних систем, морських споживачів, промислових учасників та громадянського суспільства.

У період поширення COVID-19 важливо максимально інвестувати у цю сферу, тому що за нею майбутнє. Інвестиції в морські відновлювані джерела енергії як мінімум сприятимуть збільшенню кількості робочих місць та стимулюватимуть економічне та екологічне зростання [25].

Також це ідеальний варіант, тому що він ще більше об'єднає Європу, бо ідею видобутку морської відновлюваної енергії планується реалізовувати на рівні морського басейну в Північному, Балтійському, Середземному, Чорному морях, Атлантичному океані та найвіддаленіших регіонах ЄС в заморських територіях. Це дуже масштабний та перспективний проект.

Щоб довести, що морські відновлювані джерела енергії можуть допомогти досягти амбіційних цілей ЄС у галузі енергетики та клімату, Єврокомісія опублікувала стратегію ЄС щодо морської відновлюваної енергії, яка оцінює її потенційний внесок та пропонує шляхи подальшої підтримки – терміновий сталий розвиток цього сектору [25].

В рамках стратегічного плану «Зелена угода» йдеться й про розвиток малих та середніх підприємств, тому що вони мають важливе значення для конкурентоспроможності та процвітання Європи, а також економічного та технологічного суверенітету Спільноти. Тож частиною «Зеленої угоди» стала і стратегія розвитку малого та середнього бізнесу. До цього плану відноситься: надання консультацій з питань сталого розвитку для допомоги малому та середньому бізнесу у вирішенні екологічних та соціальних проблем; створення консультаційних центрів щодо інтегрування цифрових інновацій у свої продукти, бізнес-моделі та процеси; щорічне інвестування до 300 мільйонів євро для заохочення проривних інновацій, що зможуть забезпечити досягнення цілей «Зеленої угоди» [9]/

Взагалі, таких документів дуже багато, усі вони дійсно підтверджують бажання Європейської Спільноти жити екологічно, в гармонії з природою. Але чи всі країни-учасниці ЄС можуть дозволити собі так жити – це велике питання. До прикладу можемо взяти Естонію. Керівництво країни підписало «Зелену угоду», тим самим погодившись на всі трансформації. Проте їх економіка дуже залежить від сланцю (найбільш брудне паливо з екологічної точки зору), а також від імпорту вуглецю з Китаю (в ЄС ввели вуглецевий корекційний імпортерний механізм, що значно збільшує податок на поставки та взагалі зменшує їх кількість). Естонія – це імпортер лісу в інші країни ЄС, «Зелена угода» провокує збільшувати вирубку, проте через це розорюються землі Естонії. Також місцеві фермери не розуміють як можна виростити врожай, зменшивши на 50% кількість добрив та як обробляти його від шкідників. Тож, як бачимо «Зелена угода» має як свої прихильників, так і тих, хто цілковито виступає проти.

Можливо ця проблема нівелюється, так як у країнах Заходу регуляція охорони природного середовища супроводжується системою економічної стимуляції, що заохочує та надає допомогу для того, щоб виконувати нові законодавчі норми. Але, звичайно, разом зі стимулюванням застосовують також і методи примусу. Їх використовують до порушників цілісності природного оточення згідно до принципу «забруднювач платить». Так, наприклад, забороняється виробництво будь-яких хімічних речовин, які мають підвищену токсичність, системою штрафів стимулюють до виконання вимог щодо припинення викидів у навколишнє середовище і т.д. [83].

30 листопада 2020 року Європейська Комісія вже підвела підсумки першого року «Зеленої угоди» і констатувала, що викиди парникових газів у країнах ЄС зменшились на 3,7% у порівнянні з попереднім роком, а ВВП зріс на 1,5%. Зараз викиди зменшились на 24% порівняно з рівнем 1990 року. Таким чином, Європейський Союз своїм прикладом демонструє, що можна зменшити викиди, а при цьому ще й зростати економічно. Проте, аби до 2050 року стати екологічно нейтральним континентом потрібно нарощувати темпи, але те що все відбулось в період коронакризи, можна вже вважати великою перемогою. Таких показників в ЄС досягли, в першу чергу, завдяки зменшенню викидів в енергетичному секторі, тому що зменшили використання вугілля і збільшили частку відновлюваної енергетики [26].

В Європі в рамках розвитку екологічної політики розвитку зазнала і політика екологічних продуктів. Раніше вона базувалась на такому підході, що в країнах-учасницях ЄС має існувати вільний обіг товарів та плюралізм вибору, а питання захисту здоров'я, безпеки та навколишнього середовища вирішувались в кожній країні окремо, проте така політика не мала успіху. Тож згодом був розроблений загальнополітичний вектор ЄС щодо питання здоров'я населення – це питання прийнято називати екодизайном [33].

Виникнення екополітики та контролю за якістю продуктів спровокувало необхідність розробити особливий знак, що міг би донести споживаючу інформацію про те, що цей продукт: вносить значний внесок у дотримання

вимог та вдосконалення норм ключових екологічних аспектів (а саме якість повітря, якість води, захист ґрунту, зменшення відходів, ефективне використання енергії); звертає увагу на ресурсоефективний спосіб життя, запобігання глобальному потеплінню, а отже і захисту озонового шару; дотримується норм екологічної безпеки, шуму та біорізноманіття. Цим символом стала квітка.

Позитивні сторони такого маркування в тому, що: його надають після незалежної експертизи (тобто ні одна навіть з впливових компаній не може купити собі цей статус), також на сайті Європейської Комісії є каталог продуктів з цим маркуванням (тобто все прозоро, кожен може зайти на цей сайт та спробувати знайти той чи інший продукт та перевірити його показник безпечності для довкілля). При чому каталог досить широкий: це і побутова хімія, текстильні вироби, меблі, електроніка і т.д.[64]. Із мінусів можна вказати на те, що подання на експертизу і донині є добровільним, тобто не всі виробники проходять цю процедуру та засвідчують свою якість/

Також в рамках розгляду питання щодо сучасного стану екологічної політики слід розглянути і нині діючих суб'єктів цього спрямування. Їх умовно можна поділити на основні та спеціалізовані. До основних відносимо: Раду з навколишнього середовища, що є невід'ємною частиною Ради ЄС; Генеральний директорат із навколишнього середовища в рамках Європейської Комісії; Комітет із навколишнього середовища, охорони здоров'я й безпеки продуктів харчування Європейського Парламенту; Європейський інвестиційний банк.

Рада ЄС – це головний законодавчий орган Спільноти. У ст. 16 Договору про Європейський Союз визначається сфера повноважень ради, що полягає у виконанні законодавчої, координаційної та бюджетної функції, а також формуванні спільного політичного вектору [27].

У ст. 192 Договору про заснування Європейської Спільноти визначаються також питання у сфері охорони навколишнього середовища, з яких рада приймає одностайні рішення: заходи передусім фінансового характеру; заходи, що впливають на планування міст та селищ, землекористування, за винятком

управління відходами і кількісного управління водними ресурсами; заходи, що суттєво впливають на вибір держави-члена між різними джерелами енергії та на загальну структуру енергозабезпечення [27].

Контролем за дотриманням виконання законів ЄС займається Комісія ЄС. Також вона: виступає за забезпечення високого рівня охорони навколишнього середовища, беручи до уваги різноманітність ситуацій у різних регіонах ЄС; займається розробкою політики, яка сприятиме охороні, збереженню та поліпшенню якості навколишнього середовища; сприяє заходам на міжнародному рівні, що стосуються регіональних і глобальних екологічних проблем; сприяє та підтримує інтеграцію вимог з охорони навколишнього середовища у визначення та імплементацію іншої політики ЄС і дій; співпрацює з третіми країнами та із відповідними міжнародними організаціями для досягнення поставлених цілей у сфері охорони навколишнього середовища [26].

Треба звернути увагу і на роль, яку грає Європейський інвестиційний банк. Саме в його прерогативі займатися інвестуванням екологічних проєктів в країнах-учасницях Європейської Спільноти. Є 4 основні сфери (в рамках охорони навколишнього середовища), фінансуванням яких займається установа, а саме: природне навколишнє середовище й охорона природи, включаючи управління муніципальними та небезпечними відходами, «екологічна ефективність» у промислових процесах і продукції; здоров'я людини і навколишнє середовище, у тому числі зменшення та уникнення забруднення повітря, постачання безпечної питної води; екологічний розвиток міст, включаючи міський транспорт і збереження архітектурної та культурної спадщини; навколишнє середовище в регіональному та глобальному масштабах, включаючи питання, пов'язані зі зміною клімату, підтримку різних регіональних програм охорони моря чи басейну річок [30].

Якщо взяти до уваги спеціалізовані установи, то тут одразу потрібно згадати про Європейську агенцію з охорони навколишнього середовища. Вона забезпечує: створення спільної інформаційної мережі щодо екологічної

політики; формування спільноти і держав-членів об'єктивною інформацією, необхідною для визначення і проведення правильної й ефективної політики щодо навколишнього середовища; реєстрацію, порівняння й оцінку даних щодо стану навколишнього середовища, підготовку експертних доповідей про якість і навантаження на навколишнє середовище; сприяння інкорпорації європейської інформації з навколишнього середовища в міжнародні програми моніторингу навколишнього середовища, прийняті ООН; стимулювання розвитку методів оцінювання вартості шкоди, заподіяної навколишньому середовищу; — забезпеченні поширення серед громадськості достовірної інформації про навколишнє середовище та ін [28].

Ми назвали лише найголовніші структури, насправді ж їх набагато більше. І ця модель співпраці на різних рівнях дуже гарно демонструє той факт, що екологічні проблеми вони є комплексними і вирішувати їх треба теж комплексом організацій та наднаціональних структур – наразі це найбільш ефективні результати демонструє.

Також, треба згадати і про ініціативи Європейського Союзу щодо екологічності європейських міст. Чому саме міста? Тому що європейське суспільство максимально урбанізоване, і за експертними оцінками близько 70% населення ЄС живуть саме у містах. Для їх екологізації існують такі програми як «Угода про зелене місто» та європейська премія «Зелене листя».

«Угода про зелене місто» – це договір між найбільш прогресивними містами Європейського Союзу, що мають на меті зробити життя в своїх містах екологічним та благополучним. Але це звання несе за собою і широкі обмеження, тож наразі документ підписали лише 2 португальських міста [34].

Ширшого поширення набула премія «Зелена столиця», її створили в рамках підписання меморандуму 15 європейських міст (Таллінн, Гельсінкі, Рига, Вільнюс, Берлін, Варшава, Мадрид, Любляна, Прага, Відень, Кіль, Котка, Дартфорд, Тарту та Глазго). Цілями цієї премії є: нагороджувати міста, які постійно свідчать про досягнення високих екологічних стандартів; заохочувати міста до дотримання постійних та амбіційних цілей щодо подальшого

покращення навколишнього середовища та сталого розвитку; забезпечити зразок для наслідування інших міст та просувати найкращі практики та досвід у всіх інших європейських містах. Переможцями з 2010 року були такі міста як: Стокгольм (Швеція), Гамбург (Німеччина), Віторія (Іспанія), Нант (Франція), Копенгаген (Данія), Брістоль (Великобританія), Любляна (Словенія), Ессен (Німеччина), Неймеген (Нідерланди), Осло (Норвегія), Лісабон (Португалія), Лахті (Фінляндія). Це ті міста, що протягом одного з років проводили найбільш активну екологічну політику та показали найкращі результати. Цей статус для даних міст надає деякі переваги: місто виграє грант на впровадження екоініціатив у наступному році; ріст та розвиток туризму, за рахунок реклами міжнародними виданнями та організаціями; створення нових робочих місць за рахунок інвестування приватних підприємців у розвиток екологічно чистих підприємств в цих містах і т.д. Наприклад, місто Віторія за рахунок отримання премії змогли отримати мільярдні інвестиції з-боку міжнародних партнерів для розвитку бізнесу та міста [66].

Щодо премії «Зелене листя», то це теж своєрідний конкурс для невеликих міст з кількістю жителів від 20 тисяч до 100 тисяч, що впроваджують екологічні погляди у свій спосіб життя. Переможцями з 2015 року стали такі міста: Торреш-Ведраш (Португалія), Мульет-дал-Бальєс (Іспанія), Голуей (Ірландія), Векше (Швеція), Левен (Бельгія), Хорст аан де Маас (Нідерланди), Курналя-да-Любрагат (Іспанія), Мехелен (Бельгія), Лімерік (Ірландія), Лаппеєнтранта (Фінляндія), Габрово (Болгарія). Ці міста отримують 350 тисяч євро на розвиток своєї інфраструктури та подальший розвиток [29].

Отже, екологічна політика Європейського Союзу виникла ще до того, як виникла сама спільнота. Саме так, бо ЄС було створено у 1992 році, а перші документи щодо захисту навколишнього середовища були вже в 1951 році. Вже майже 70 років в регіоні регулюються норми та права відносно необхідності жити екологічно. З огляду на цей факт, зовсім не дивно що саме ЄС в світі є лідером в усіх питаннях, що стосується екологічного способу життя. Це приклад для наслідування у всьому світі.

У психології людини є науково доведений факт, що покоління змінюються кожні 30 років. Математика дуже проста: в ЄС вже третє покоління з усвідомленням ставиться до екології. Так, спочатку це були поодинокі документи, які тільки теоретично наголошували на необхідності збереження навколишнього середовища. Проте, вони не зупинились на цьому. З кожним етапом думки, підходи, а отже документи та законодавство еволюціонували. Від теорії в ЄС перейшли до практики, в деяких питаннях дуже радикальної практики, але дієвої.

Також в ЄС дуже розвинені механізми інвестування на основні грантів для тих стартапів, що готові втілювати своє бачення «еко» в життя.

Принципи, що сформувались ще в перших двох програмах дій з охорони навколишнього середовища до тепер застосовуються. Взагалі, ці програми стали дуже міцним фундаментом для всієї екологічної політики регіону. І «Зелена угода», яка є найбільш всеохоплюючою в регіоні на даний момент – логічне продовження цих програм. Так, їх заява щодо того що ЄС стане першим екологічно нейтральним регіоном до 2050 року на даний момент часу здається дещо голослівною, дуже «гучною» та нереальною, проте ті кроки, які вони пропонують дійсно ведуть до цієї мети. Можливо, це буде не в 2050 році, проте перспектива у ЄС досягнути цієї мети більш ніж реальна.

РОЗДІЛ 3

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ЄС

3.1. Специфіка екополітики країн Скандинавії: Швеція, Данія, Фінляндія

Раніше найбільш розвиненими країнами вважалися ті, хто здійснив перехід від аграрної економіки до індустріальної. І до тепер багато країн економічно сильні як раз таки через розвинену промисловість, але наслідки такого «економічного дива» досить сумнівні, бо промисловість наносить непоправну шкоду навколишньому середовищу. Скандинавські країни дуже розвинені, вони економічно стабільні, за рейтингами що вираховують якість життя та рівень щастя населення вони стабільно займають одні з перших позицій. До всього цього, слід додати що це приклад країн, що живуть дійсно екологічним життям.

Нордичні країни – це географічний термін, що окреслює регіон у Північній Європі. До нього входить Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія та Ісландія. До Європейського Союзу з них входять: Данія, Швеція та Фінляндія, тож саме їх екологічну політику ми беремо до уваги.

Почнемо з Швеції, бо для них життя під знаком «еко» - це звична справа. В їх розвитку цього вектору можна виділити 3 переломні етапи: перший етап – 1901–1915 рр.; другий етап – 1963–1973 рр.; третій етап – (1985 р.–сучасність) [20].

Перший етап – це час, коли в країні дуже активними темпами почала розвиватись промисловість. На той момент поняття «екологічна проблема» ще не існувало, тож індустріальна революція набирала неабияких обертів. Стан навколишнього середовища погіршувався, а громада хотіла жити краще, тож вже тоді почали з'являтися борці за захист навколишнього середовища (чи не найперші в світі). Під час другого етапу в організації, що передувала створенню ЄС вже з'явилися поняття «екологічної катастрофи», «захисту навколишнього середовища, тож і у Швеції не відставали [92, 36-37].

У 1967 році було створено – Шведське агентство з захисту навколишнього середовища. Існує воно і до цього часу, та проводить дуже активну політику щодо екології, розробляє екологічні програми, які успішно застосовуються не тільки в Швеції, але і в Естонії, Латвії, Литві та Польщі, тому що тут розуміють, що екологія не має кордонів [20].

Перехід до третього етапу відбувся в той момент, коли від теоретичних засад шведи перейшли до більш практичних дій. Шведський парламент встановив 16 екологічних цілей, що названі як «Мета покоління» згідно з якими й ведеться екологічна політика в країні. А головна мета цього – це зробити з навколишнього середовища цінність, яку ми повинні захищати [20].

В їх екологічній політиці є ряд особливостей: екологічні судові процеси та суди. За забруднення навколишнього середовища не просто треба платити штрафи, є ціла низка покарань в тому числі до закриття підприємства, що не відповідає нормам екополітики; стимулювання політики reuse, тобто повторного використання та переробки. Згідно зі статистикою 99% сміття Швеція перероблює [36]. Все настільки, що їм його не вистачає, тому сміття ще закупається з-за кордону, особливо з Норвегії. У них є 32 заводи по переробці, що повинні працювати без перебоїв та виробляти електроенергію для населення країни; знання повинні відповідати нормам. Людина, що має на меті створити підприємство або фермерське господарство повинна мати достатню кількість знань для цього, щоб не шкодити навколишньому середовищу. І ці знання перевіряються.

Щодо шведських організацій стосовно екології також слід виділити: Стокгольмський центр з питань сталого розвитку; Vinnova – державна програма інвестування екологічних стартапів; Шведське енергетичне агентство, що стимулює розвиток відновлюваної енергії (яка в країні вже складає більше 60%) [20].

Те, що Швеція одна з перших країн, що зайнялись питаннями екології свідчить і той факт, що у 1972 році саме в Стокгольмі було проведено конференцію першу конференцію щодо захисту навколишнього середовища.

Шведська модель пропонує нам своєрідну інтеграцію між екологічною політикою та модернізацією країни загалом. Особливість цього полягає в тому, що проблеми навколишнього середовища – це не просто розділ екологічного законодавства, це глобальна проблема, якою пронизане законодавство на різних рівнях. А головне, що цим пронизана культура Швеції. «Лагом» та «Хюгге» – це про баланс всього, в тому числі і про баланс між діяльністю людини та природи.

Захист навколишнього середовища для шведів – це їх сильна сторона, вони розуміють що екомодернізація промисловості необхідна. В їх культурі та менталітеті забруднення – це стара, брудна та неефективна технологія, котрій немає місця в філософії балансу. Шведський інститут заявляє: «Швеція є однією з найбільш інноваційних країн у світі, коли йдеться про технологічні досягнення, які є екологічно безпечними. Значні інвестиції у дослідження та розробки технологій чистої енергії зробили Швецію не лише лідером у галузі екологічної стійкості, але і дали Швеції перевагу з точки зору інтеграції стійких технологій у шведське суспільство» [20].

Досягнення Швеції в тому, що у них вкрай низький рівень викидів CO₂, проте є ще одна проблема яку керівництво поки що не вирішило: близько 40% енергії видобувається на базі атомних електростанцій. На даний момент, у Швеції активних дев'ять ядерних енергетичних реакторів, тоді як у Данії та Норвегії кожен має нуль. Уряд Швеції після подій 1986 року (Чорнобильської катастрофи) розпочав процес відмови від ядерної енергетики. Але профспілки не дали цього зробити, також проти цього були і самі шведи, які вважають, що це вигідно як з економічної, так і з екологічної точки зору [42]. Проте все ж таки питання зберігання відходів дуже «слизьке», тож остаточна громадська думка стосовно ядерної енергетики ще не сформувалась і уряд може за допомогою методів впливу переконати їх в тому, що буде вигідно для них.

І все ж таки, у 2015 році уряд Швеції ухвалив рішення про закриття чотирьох ядерних реакторів до 2020 року (що так і сталось), а також був запроваджений високий податок, як елемент стримування використання

ядерної енергії, і одночасно надали пільги для видобутку енергії з «зелених» джерел, одразу показавши національні пріоритети на довгострокову перспективу [42].

Як і Європейський Союз в цілому, так і Швеція на національному рівні поставила собі амбітне завдання не мати викидів парникових газів до 2050 року. І якщо в рамках всього ЄС це здається не такою легкою задачею, то у Швеції є всі шанси стати першою в світі країною, яка досягне таких результатів.

Існує в світі індекс ефективності кліматичних реформ, ресурс відстежує зміни показників щодо боротьби зі змінами клімату у 57 країнах світу. До уваги беремо останню інформацію, тобто 2020 рік. Перші три рядки в рейтингу порожні, тому що ніхто так і не досягнув показників, що були затвержені Паризькою угодою, а от 4 місце займає Швеція, як лідер щодо проведення екологічної політики в світі. За нею йде ще одна нордична країна – Данія [62].

Данія – одна з перших країн, що наголосила про необхідність переходу до суспільства, що повинно відмовитись від вичерпних природних ресурсів, зберігаючи при цьому процвітаючу економіку. Ці слова вони підтверджують на практиці, от наприклад Данія стала світовим лідером у вітроенергетиці. Крім того, датська компанія Vestas була найбільшою у світі вітроенергетичною компанією з 1999 по 2011 рік. Зараз енергія вітру складає понад 40% енергії, що виробляється в Данії, і звичайно ця цифра буде лише зростати [13].

Найбільші енергетично споживчі сфери в Данії – це обігрів будівель, а також транспортний сектор. Це питання вони теж намагаються вирішити, наприклад, було проведено дві податкові реформи щодо використання автомобілів у Данії, які мали значний вплив на зменшення викидів CO₂ в Данії. Перша реформа проведена ще в 1997 році, а друга рівно через десять років – у 2007 році. Вони ініціювали стимулювання переходу до використання більш «екологічних» автомобілів. Для цього уряд дав знижку за використання їх використання і збільшив плату за «брудні» машини. Датчани позитивно відреагували на ці податкові зміни, продемонструвавши те, що екологічна

політика, та такий економічний спосіб стимулювання громадян – це дуже ефективно [14]. Цей же стимул дав розвиток і велосипедній культурі в країні. Так, датчани обожають поїздки на велосипедах. Є навіть статистичні данні стосовно цього: поїздки на велосипеді займають близько 17% від усіх подорожей Данією. Дослідження Європейської велосипедної федерації 2011 року показали, що якщо рівень велосипедного руху в ЄС буде таким високим, як показники в Данії, то викиди від транспортного сектору можуть бути зменшені на 25% [7].

Взагалі, датчани ще до вступу в Європейський Союз переймалися необхідністю захищати навколишнє середовище, але практичні дії почали застосовувати з 1973 року, коли Данія долучилась до лав ЄС. Саме тоді ж вийшла і Перша програма дій. Згадаємо, що Королівство Данія – це дуже маленька держава, тому вона навряд могла конкурувати в економічному плані з Німеччиною, Францією або Великою Британією, проте стати одним з лідерів «еко» спрямування в регіоні могла та стала. Саме Данія була ініціатором поправок до Маастрихського договору, та саме в цій країні багато екологічних ініціатив та принципів застосовувались вперше в ЄС [14]. Наприклад, у Данії дуже розвинена система екологічних податків, що також застосовувалась і в Швеції, і в Фінляндії.

Екологічне оподаткування є невід’ємною частиною європейської, а також скандинавської екологічної політики. Про такий вид стимулювання екологічної політики йшла мова ще в першій Програмі дій Європейського союзу по охороні довкілля, згідно до принципу «забруднювач платить». За даними Евростату частка ВВП від екологічних податків найбільша як раз таки в Данії (5,7%) в 2019 році [31].

Головною особливістю податкового екологічного методу є те, що всі кошти, які збираються цим методом надходять до бюджетних рахунків відповідних рівнів (державних чи місцевих) і використовують їх інвестування та стимуляції екологічних стартапів [92, 78-80].

Основними формами використання податків в екологічних цілях є: податок на автомобілі (екологічну складову цього податку зазвичай вносять у загальний податок за використання автомобіля); податок на повітряний транспорт, вносять у загальні ставки податку при використанні даного виду діяльності в країні (Данія, Швеція) і при перельоті через територію країни (це стандартна позиція міжнародних правил); на конкретні групи неекологічних товарів; податки на неекологічне паливо і т.д. [96, 56-60]

В рейтингу ефективності екологічної політики також є і Фінляндія, вона займає 10 місце, вона відстає від інших нордичних країн через дуже активний розвиток промисловості в минулому, що завдав непоправну шкоду місцевому навколишньому середовищу.

Екологічна політика Фінляндії розроблялася в рамках міжнародних форумів з початку 1970-х років. Однак таких підхід не вкрай змінив ситуацію та відношення до екології в Фінляндії. Основоположні документи та підходи сформувались у Фінляндії в статусі країни-учасниці Європейського Союзу [97, 45].

У ЄС також проводили дослідження, щодо питання як же країни-учасниці впливають на загальну екополітику ЄС в перші роки після вступу Фінляндії та Швеції. І для Фінляндії воно дало невтішну картину, по-суті країна завжди сприймається як частина зеленого блоку ЄС, але насправді вона скоріше пасивний послідовник, а не як активний лідер. Приблизно так ситуація виглядає і нині. В країні добре виконують ті дії, які пропонує Європейська Комісія. Ключовим політичним документом щодо сталого розвитку наразі є «Фінляндія, яку ми хочемо до 2050 р. – прихильність суспільства до сталого розвитку». Контролюється виконання екополітики Національною комісією зі сталого розвитку, до того ж фіни мають експертну групу зі сталого розвитку, до складу якої входять видатні професори з різних дисциплін [97, 46]

Повчитися у фінів можна рівнем онлайн-взаємодії між органами державної влади та громадянами, в тому числі і в питаннях екології.

Отже, ми можемо зробити висновок, що особливість нордичних країн в веденні екологічної політики полягає в тому, що вони цим питанням дуже ефективно займаються на національному рівні. Тобто, вони не підлаштовуються під стандарти Європейського Союзу, багато в чому вони навіть їх диктують: саме в Швеції та Данії виникли багато принципів екологічної політики, які вони змогли вміло впровадити в законодавство ЄС, тим самим зайнявши свою нішу в європейській спільності, як провідні лідери з захисту навколишнього середовища та забезпечення благополуччя, балансу та гармонії в житті людини та природи.

3.2. Екологічна політика країн-засновниць ЄС

Країнами-засновницями ЄС є: Німеччина; Франція; Італія; країни Бенілюксу (Нідерланди, Люксембург, Бельгія).

Саме ці 6 країн в 1951 році підписали документ про створення Європейського об'єднання вугля та сталі, який з часом переріс у Європейський Союз. Проте в рамках екологічної політики вони не є лідерами в регіоні, віддавши право першості нордичним країнам. Щоб зрозуміти чому так сталося, треба розглянути національні приклади ведення екополітики в країнах-засновницях ЄС.

Почнемо з Німеччини, яка на даний момент є економічним лідером в регіоні. «Програма негайних дій» та «Екологічна програма» (фундамент Першої програми дій Європейського Союзу) стали тими документами, що ознаменували початок екологічної політики в ФРН. Загалом вона розвивається на трьох основоположних принципах: екологічна політика повинна зберігати та поліпшувати стан навколишнього середовища; попередження негативного впливу людини на біосферу; збереження навколишнього середовища для наступних поколінь [6].

У Конституції Німеччини 1994 року охорона навколишнього середовища визначена однією з пріоритетних завдань, це ж завдання поставили перед собою і 16 німецьких земель. Головна перевага німецької екологічної політики

– це дуже розвинена та сувора система аудиту. Аудит застосовується з метою оцінки впливу того чи іншого підприємства або установи на екологічну ситуацію. Без дотримання вимог установа не може діяти на території Німеччини [6]. Загалом їх законодавство повністю відповідає законодавству ЄС стосовно питання екології.

А от німецький Закон 2014 року щодо відновлюваної енергії багато європейських країн взяли собі за приклад. Він надає пріоритет цьому типу енергії та гарантує, що інвестори відновлюваної енергетики отримуватимуть компенсації незалежно від ринкової ціни на енергетику. В Німеччині цей закон визвав справжній інвестиційний вибух. Також в розумінні німців, високі податки треба платити не за сам товар, а за той рівень шкоди, яку він може принести. Наприклад, у Німеччині з 1951 р. існує податок на нафту, звісно, його не раз обновляли, але суть не змінилась. Бо гроші, зібрані таким чином, використовуються для компенсації, а саме для зниження податку на заробітну плату, роблячи таким чином німецьких робітників більш конкурентоспроможними на міжнародному рівні. І такі податки застосовується не лише до бензину та дизельного палива для транспортних засобів, але і до мазуту та викопного палива, що використовуються для виробництва електроенергії [70].

В Німеччині також є закон щодо екодизайну. Він стосується не проектування будівель (їх енергоефективність виконується в рамках іншого закону), а проектування побутової техніки. Використання якої, на думку німців, повинно бути свідомим і наносити меншу шкоду навколишньому середовищу [6].

Ще одна особливість німецького екологічного права (яке кардинально відрізняється від французького бачення) стосується ядерної енергетики. Німеччина поставила ціль повністю від неї відмовитись, тому що в їх розумінні вона є несумісною з стратегією інвестування в відновлювану енергетику. Таким чином, до кінця 2022 року повинна бути закрыта остання АЕС Німеччини. Проте не лише в відновлювану енергетику хоче інвестувати керівництво

держави, ще створені фонди для інвестування реконструкції будівель аби вони були більш енергоефективними [70].

Також в Німеччині дуже багатогранна система утилізації, для багатьох мігрантів вона здається вкрай складною, проте кожен повинен сортувати своє сміття обов'язково. В Німеччині не забули і про негативний вплив шумового забруднення, тож на законодавчому рівні прийняті міри щодо обмежень на «шумові викиди» для транспорту, побутових приладів і т.д. [74].

Проте в Німеччині немає такого важливого документу як «Екологічний кодекс», а от у Франції він є. Цей документ вони прийняли 18 вересня 2000 року. Воно установлює як індивідуальну, так і колективну відповідальність за навколишнє середовище. Важливим документом екологічного законодавства в Франції є Хартія Навколишнього середовища (1 березня 2005 року), що ініціював Жак Ширак. Уся вона розроблена на принципі «той хто забруднює, повинен платити», Цей документ став дійсно фундаментом для інших документів стосовно цього питання [21].

Чим більше розвивалась екополітика сусідів, тим більше вона розвивалась і у Франції. Тож, окрім «екологічного кодексу» розробили ще ряд кодексів, кожен з яких стосувався конкретної проблеми: «лісовий кодекс», «гірський кодекс», «водний кодекс» і т.д. [47].

Як ми вже наголошували, Франція дещо інакше ніж Німеччина щодо ядерної енергетики. Зараз Франція стоїть на перепутті двох доріг: вони завжди з гордістю відносились до сектору атомної енергетики в своїй країні, в них 56 реакторів і 18 АЕС. Зовсім нещодавно закрили станцію в Фессенхаймі, для екоактивістів – це перемога, але в ментальності французів ще не має думки що мирний атом приносить шкоду. Навпаки, 70% електроенергії Франції надходить з АЕС, які вони поки що не мають наміру закривати [41].

В Європейській Комісії до Франції відносяться уважно, тому що в питаннях екології французи не дуже дисципліновані. На країну кілька разів накладали штраф за недотримання європейських норм: щодо захисту перелітних птахів, риболовних ресурсів або об'єму азоту у воді. Проте Франція

може похизуватись своєю охороною лісу. Це зелена країна, в них більше 30% території займають ліси, які не розорюються, а навпаки – їх площа збільшується [21]. Проте, на глобальному рівні, це не така й перемога, тому що вони активно закупають ліс з інших країн, з таких як Естонія, де ліс активно розорюється.

Щодо податків, у Франції окрім загальноприйнятих (на автомобіль, на акумулятори, викиди і тд.) є «податок на пікнік» – це податок на пластиковий одноразовий посуд, що вважається взагалі нераціональним [58].

Насправді, Франція далека від трендсетерів в рамках екологічної політики. Вони більше думають про економіку, думаю це ментальна проблема. Як ми знаємо, Франція була лідером в регіоні, лідером на міжнародній арені, проте не зараз. Зараз вона активний гравець на європейській, а також на міжнародній арені, проте далеко не основний. І вони як можуть намагаються бути лідерами, до того ж у Франції дуже велика кількість переселенців, котрі на жаль не сповідують не те що норми екологічної культури, багато з них взагалі не рахуються з європейськими цінностями. Саме через це Париж зараз вважається дуже брудним, перенасиченим і т.д.

Екологічним «відмінником» не можна вважати і ще одну країну-засновницю Європейського Союзу – Італію. Екологічна політика країни в основному співпадає з загальним вектором ЄС щодо охорони навколишнього середовища. Їх енергетичний ринок не відповідає сучасним вимогам, наприклад. Вони дуже повільно втілюють реформи, 16% викидів у них не переробляється, а просто знищується [49]. Для ЄС – це дуже великі цифри, бо регіон має намір стати екологічно нейтральним, а Італія цим вимогам не відповідає. Проте, італійці виконали вимоги Кіотського договору, що є непоганим результатом для країни. А от стосовно прибережної зони Середземномор'я – то це питання досі не вирішено, існує багато джерел забруднення, які можуть зробити воду непридатною для плавання, але найважливішим джерелом є мікробіологічне забруднення. Історично північ Італії є більш розвиненою, ніж південь, Цей дисбаланс і є однією з причин

такого забруднення. Хоча, насправді Італія повинна бути екологічно активною не менше ніж Скандинавія, тому що їх неабияк може торкнутись глобальне потепління та підвищення рівня вони. Науковці давно пророкують Венеції те, що вона піде під воду, але цей процес як раз таки можна сповільнити разом зі сповільненням темпів зміни клімату.

Щодо Нідерландів, то близько 80% голландського законодавства про навколишнє середовище – це загальні пункти, що закріплені в рамках ЄС. Національний Закон про управління навколишнім середовищем, який визначає, як слід охороняти довкілля, базується на законодавстві та нормативних актах ЄС. Проте саме Нідерланди запропонували зробити економіку круговою. Різниця між круговою та лінійною економікою очевидна [Див. Додаток А].

Хоча лінійна економіка дала можливість досягти успіхів у створенні матеріального багатства в індустріальних країнах до 20 століття, наразі вона застаріла. Їй на зміну приходить новий вид економіки: більш сучасний, прогресивний, логічний та екологічний. Кругова економіка спрямована на збереження матеріалів та ресурсів якомога довше, повертаючи їх у товарний цикл наприкінці їх використання, мінімізуючи при цьому утворення відходів. Чим менше продуктів ми викидаємо, тим менше матеріалів ми видобуваємо, тож це краще для нашого навколишнього середовища [99].

Цей процес розпочинається на самому початку життєвого циклу товару: розумне проектування та правильні виробничі процеси можуть допомогти заощадити ресурси, уникнути неефективного поводження з відходами та створити нові можливості.

Переваг у кругової економіки вдосталь: більш інноваційні та ефективні способи виробництва та споживання; захист бізнесу від дефіциту ресурсів та нестабільних цін; можливості для місцевих робочих місць та соціальної інтеграції; оптимізація поводження з відходами, що сприяє переробці та скороченню звалищ; економія енергії, оскільки менша кількість виробничих процесів = менше енергії; переваги для навколишнього середовища з точки

зору збереження клімату та біорізноманіття, а також покращення ситуації з забрудненням повітря, ґрунту та води [99].

Нідерланди найбільш активно пропагували необхідність переходу на цей вид економіки, тепер вона тісно пов'язана з ключовими пріоритетами політики ЄС та глобальними зусиллями щодо сталого розвитку.

У 2015 році Європейська Комісія прийняла «План щодо кругової економіки» – один з основних будівельних блоків Європейського Зеленого курсу для сталого зростання. Він прораховує кроки усього життєвого циклу продуктів, сприяючи сталому споживанню та з прагненням забезпечити збереження використаних ресурсів в економіці ЄС якомога довше [8].

За останні десять років Нідерланди досягли або наблизились до виконання ряду своїх внутрішніх цілей та міжнародних зобов'язань (наприклад, транскордонне забруднення повітря). Закон про екологічне управління забезпечує основу для координації природоохоронного законодавства, хоча управління водними ресурсами, ґрунтом та природою регулюється спеціальним законодавством. Нові нормативні акти встановлюють фінансову відповідальність підприємств за екологічну шкоду. Щоб зберегти свою стимулюючу функцію, штрафи були встановлені пропорційною розміру компанії. Як результат, рівень відповідальності підвищився [56].

Також в Нідерландах дуже якісна система освіти щодо екології: дітей привчають до захисту навколишнього середовища в усіх дитячих установах як державних, так і приватних.

Щодо Люксембургу, то у них є своє бачення сталого розвитку. У грудні 2019 року Велике Герцогство Люксембург запустило свій «Люксембург 2030». Це вже третій національний план сталого розвитку.

Звичайно, він містить ряд пріоритетних завдань в питанні екології: забезпечити соціальну інтеграцію та освіту для всіх та умови для благополуччя населення; сприяння сталому споживанню та виробництву на державному рівні; необхідність зупинити деградацію навколишнього середовища; попереджувати зміни клімату та пристосовуватися до них [51];

Ми звернули увагу на те, що у Люксембурзькому законодавстві є пункти що наголошують на необхідності «пристосуватися до кліматичних змін», такого пункту немає в інших законодавствах країн-учасниць ЄС. Тож можемо зробити висновок, що у країні зміни вважають невідворотними.

Також вони досить вдало поєднують соціальну політику з екологічною. Наприклад, з кінця лютого 2020 року весь громадський транспорт у Люксембурзі є безкоштовним [39]. З точки зору соціального проекту – дуже гарна новина для громадян країни, а також гарний приклад для інших країн (проте населення тут досить забезпечене і для них це не стане чимось неймовірним). На екологію це теж вплине позитивно, бо збільшить потік людей до громадського транспорту, одночасно мінімізуючи викиди вуглецю за рахунок зменшення кількості автомобілів на дорозі. На жаль, наразі немає статистичного підтвердження цього факту, бо в зв'язку з обмеженнями на перебування людей одночасно в одному приміщенні в рамках COVID-19.

В країні Бенілюксу Бельгії розташована столиця Європейського Союзу – Брюссель. Якщо розмірковували логічно, то можна припустити що саме Бельгія повинна дотримуватись всіх норм та законів, що прийняті Європейською Комісією. Але це не зовсім так, різні рейтинги що декларують прогрес в рамках захисту навколишнього середовища досить часто ставлять Бельгію нижче середини списку. Позитивні зміни є кожен рік, проте досить часто вони не такі вражаючі як в деяких інших країнах.

Але Бельгія дуже добре втілює в життя принципи кругової економіки. Так, у Фландрії провели якісну роботу з вивчення переходів до сталого розвитку за допомогою їх ініціативи «Бачення-2050». А Валлонія вже запровадила ефективні стимули для муніципалітетів збільшити роздільний збір відходів, і рівень переробки комунальних відходів у Бельгії є одним з найвищих в ЄС [44].

Отже, кожен з нас не заглиблюючись до суті питання міг би сказати що саме країни-засновниці Європейської Спільноти повинні проводити найактивнішу екологічну політику, будучи лідерами та трендсетерами в регіоні.

Але, це не так. Найбільш активну та ефективну екологічну політику в регіоні проводить Німеччина. Це гарний приклад того, як вдало поєднувати економічний розвиток та захист навколишнього середовища, Німеччина ніби балансує між необхідністю робити революційні кроки в сфері екології та своїм прагненням до економічного лідерства в регіоні. Вони не роблять необдуманих кроків, кожен крок німецького керівництва виважений та прорахований. На другу позицію ми б поставили Нідерланди, бо ця країна досить ефективно впроваджує кругову економіку, розуміючи що лінійна економіка – це контрпродуктивно та ефективно для них, для ЄС та для всього світу. В Люксембурзі керівництво держави дуже вміло об'єднує соціальну політику та екологічну, демонструючи що захист навколишнього середовища приносить не лише глобальну користь, але це позитивно і для кожного громадянина. На наш погляд, дещо гірша ситуація в Франції. Їх ментальне бажання змагатись за економічне лідерство в регіоні не дає їм повноцінно зайнятись питаннями захисту навколишнього середовища та відмовитись від неекологічних форм промисловості (АЕС або сланцю). Бельгія досить пасивна в питаннях захисту навколишнього середовища, вони діють в рамках законодавства ЄС. Те ж саме можна сказати і про Італію, яку Європейська Комісія щоразу відмічає на своїх конференціях та рекомендує керівництву держави проводити більш активну політику в сфері захисту навколишнього середовища.

3.3. Особливості ведення екологічної політики країн регіону Центральної та Східної Європи

Якщо країни Західної Європи вже протягом 70-ти років працюють над вдосконаленням їх екологічної політики, навколишнього середовища та благополуччя свої громадян, то багато з країн ЦСЄ зіткнулися з: необхідністю трансформувати «екологічну спадщину» (як мінімум, не енергоефективну промисловість) комуністичної доби; проблемою гармонізації свого законодавства та менталітету з екологічною політикою Європейського Союзу.

До країн Центральної та Східної Європи ми відносимо Естонію, Латвію, Литву, Чехію, Словаччину, Угорщину, Польщу, Румунію, Болгарію, Словенію та Хорватію.

Останні події щодо підписання «Зеленої угоди» викликали шквал негативу з боку експертів країн Балтії. Естонія, Литва і Латвія і раніше фігурували в звітах Всесвітнього фонду дикої природи як країни ЄС, що ігнорують необхідність активних дій в рамках питання захисту навколишнього середовища. Візьмемо наприклад Естонію. Держава зіткнулась з проблемою спадщини радянської епохи та застарілими галузями промисловості. Звичайно, забруднення навколишнього середовища було значно скорочено з 1990 року після економічного колапсу та в результаті інвестицій, проте все одно їм дуже важко досягнути рівня більш розвиненого Заходу. Через економічні проблеми, спричинені трансформацією та прагненням до більших споживчих товарів та мобільності, екологічна політика все частіше відсувається на другий план, незважаючи на великий рівень зацікавленості широкої громадськості.

До 2050 року важко виконати умову щодо «екологічно нейтрального континенту» навіть більш розвиненим країнам, не всі з них виконали всі умови Парижського договору, але тій же Естонії це зробити ще важче.

Але міністр охорони навколишнього середовища Естонії заявив що «Зелена угода» принесе країні нові можливості [22]. Одним із важливих напрямків для Естонії є розвиток водню та інших відновлюваних джерел енергії та паливних технологій. Тому що, наразі вони дуже залежать від сланцю та від його транзиту. Трансформація буде складною та для деякого дуже «болючою», але вона дійсно необхідна.

Уряд Естонії підтримав довгострокову перспективу щодо клімату, але їх енергетичний та транспортний сектори потребують найбільших інвестицій. Якщо ЄС зможуть їх забезпечити, то у Естонії є шанс, бо самостійно їх економіка цього не витримає. Керівництво країни бачить великий потенціал, наприклад, у морських вітроелектростанціях, що є гарною можливістю для видобутку відновлюваної енергії в Північно-Балтійському регіоні. Також існує

потреба підтримати розробку інноваційних рішень, розвиток зелених технологій, а також фундаментальних та прикладних досліджень. Естонія також наголошує на важливості екологічної освіти та розгляді екологічних питань, заснованих на фактах.

Таку ж думку поділяють й інші країни Балтійського регіону. Без інвестицій від Європейської самі вони не зможуть виконати всі умови цієї угоди. До речі, Естонія одна з небагатьох країн, що порадила врахувати кризу через COVID-19 та її наслідки і трішки відстрочити кінцеву дату стратегії «Зеленої угоди» [46].

В країні є і свій стратегічний план, він розрахований до 2030 року та оснований на Національній стратегії сталого розвитку «Стала Естонія 21», що кожен раз доповнюється короткостроковими цілями, «Екологічна стратегія 2030» – це перший довгостроковий документ щодо питань захисту навколишнього середовища. Фундаментом для її формування стала Шоста програма дій Європейського Союзу [22].

У першій частині стратегії розглядаються ключові тенденції розвитку навколишнього середовища в Естонії, Європі та інших країнах світу. У розділі, присвяченому баченню та сценарію, описується Естонія в 2030 році. Головна думка стратегії в тому, що природне середовище -це частина як економічної, так і соціальної сфер життя [22]. Моніторинг та перегляд Екологічної стратегії здійснюватиметься шляхом моніторингу Плану екологічних дій. Тому його проводитимуть кожні три роки. У тому випадку, якщо результати моніторингу Плану дій з охорони навколишнього середовища виявляють необхідність змінити будь-які цілі Екологічної стратегії, за ініціативою Міністерства охорони навколишнього природного середовища будуть створені робочі групи, до складу яких входять спеціалісти тих сфер діяльності, які потрібно регулювати. Тобто підхід у Естонії більш ніж серйозний, і це вірно, бо інакше вони не зможуть отримати інвестиції від Європейської Комісії.

Але є ще одна проблема – ліс. Естонія одна з найзеленіших країн регіону, проте ці ліси активно розорюються. Деревина у ЄС визнана відновлюваним

джерелом, отже як таких обмежень на її використання (не враховуючи принципу раціоналізму) немає. Тому західні партнери дуже активно «розкупувають» собі естонський ліс, при цьому не розорюючи свої запаси (як, наприклад, Франція) [46].

Ситуація в сусідніх країнах схожа, проте своє фінансування на вирішення екологічних проблем вони отримують. І все це тому що Балтійські країни з геостратегічної точки зору дуже необхідні для ЄС, бо вони є останнім форпостом перед Російською Федерацією.

Також розглянемо досвід трансформації економіки та відношення до захисту навколишнього середовища в Польщі. З 1989 року економіка Польщі зазнала глибокої трансформації від централізованої до ринкової. З цього ж часу і до сьогоднішнього дня Польща досягла значного екологічного прогресу, виконавши більшість своїх короткочасних екологічних цілей та відокремивши низку екологічних впливів від економічного зростання [40].

Але у них є ще багато питань, котрі потребують швидкого та якісного вирішення: розширити свою екологічну інфраструктуру (наприклад, для очищення стічних вод та стічних вод); інтегрувати екологічні проблеми в економічні та соціальні рішення; посилити міжнародне співробітництво з питань довкілля [53].

В момент прийняття «Зеленої угоди» Європейська Комісія наголошувала на особливих механізмах інвестування і вони наголошували на пріоритетних умовах саме для Польщі, тому що вона хоч і трансформує свою екологічну політику та все одно вважається найбільш відстаючою в Європейській Спільноті.

Кроки, які Польща стратегічно запланувала на короткий строк: надалі впроваджувати принципи «забруднювач платить», щоб зробити економічну стимуляцію дотримання екологічних принципів; підвищення прозорості, підзвітності та ефективності екологічних фондів (національних, регіональних та місцевих); розширення використання економічних інструментів для підвищення «екологічної свідомості»; посилення інтеграції екологічних цілей у

просторове планування та підвищення узгодженості в регіонах та на місцях; посилити використання кількісних показників для оцінки тиску на навколишнє середовище та ефективність реагування політики; надати інвестування в комунальні станції для очищення стічних вод та посилити заходи щодо їх зменшення; посилити моніторинг та інспекцію вилову риби (у гавані, на судах, за допомогою супутника) та вжити подальших кроків до зменшення риболовлі; забезпечити кращу інтеграцію екологічних проблем у проекти розвитку, що фінансуються міжнародними та європейськими фондами [40].

Цікава ситуація також складається в Австрії, яка частково залежить від якості навколишнього середовища та прогресу своїх сусідів. У контексті членства в Європейському Союзі з 1995 року та розширенням відносин із країнами Центральної та Східної Європи Австрія стикається як з подальшим тиском на своє довкілля, так і з новими горизонтами для співпраці.

Головними проблемами австрійської теми захисту навколишнього середовища є: невинний ріст транзитного автотранспорту через Альпи, а отже і погіршення стану гірської екосистеми; відсутність в країні фундаментального національного екологічного законодавства. Вони просто спираються на програми, документи та плани, що пропонує ЄС своїм країнам-учасницям. Відсутність єдиного законодавства спричинила конфлікти на місцях, де часто пріоритет надається сільському господарству, а не збереженню природних екосистем; неперспективне сусідство, бо повітряні маси з Італії завжди несуть з собою і забруднення, як і з інших ще менш розвинених в питаннях екологічного контролю країн-сусіді; в країні недостатньо розвинена система штрафів в рамках принципу «забруднювач платить» [43].

Словаччина теж діє відповідно до законодавства Європейського Союзу. Низька ефективність поводження з відходами, показники переробки та сильна залежність від звалищ — викликають занепокоєння у представників Європейської Комісії. Тож відповідно до норм ЄС в країні прийняли закон щодо підвищення податку за звалища для поліпшення сортування відходів та їх подальшій переробці. Стосовно якості повітря, то голова рекомендація для

Словаччини – це зменшити викиди від горіння твердого палива в будинках, а також від сільського господарства, транспорту та промисловості. Більше того, відсутність надійного моніторингу якості повітря та даних про забруднення повітря ускладнює аналіз, а отже і рекомендацію ефективних кроків задля покращення екологічної ситуації в країні.

Проте від 2018 року уряд Словаччини поступово, але планомірно працює в рамках відмови від екологічно шкідливих субсидій для виробництва електроенергії з вугіллям та з високим рівнем викидів. Наразі, це зовсім не означає, що в країні повністю відмовляться від вугілля, але його використання точно зменшиться [55].

Щодо Чеської державної екологічної політики, то її головна мета – це забезпечення благополучного навколишнього середовища для громадян. Вона заснована на принципах: збереження та сталого використання природних ресурсів, охорони води та поліпшення її стану, забезпечення максимального утилізації відходів та обмеження їх негативного впливу на навколишнє середовище; попередження процесу змін клімату та якості повітря з метою зменшення викидів парникових газів; створення безпечного середовища, що передбачає запобігання та зменшення наслідків природних небезпек (повені, тривала посуха, екстремальні погодні явища, нестабільність схилів, ерозія тощо) [73]. Як член Європейського Союзу Чехія, звичайно, бере на себе зобов'язання виконувати всі норми права ЄС у галузі довкілля.

Серед країн ЦСЄ Угорщина першою запровадила закони про охорону навколишнього середовища, бо наслідки централізованої планової економіки та екологічна шкода була більш серйозною в порівнянні з країнами з подібним рівнем економічного розвитку. В країні закони щодо охорони навколишнього середовища були встановлені в середині 90-х років. Потім, після 3–4-річного періоду, коли законодавчих дій практично не було, швидкість ухвалення нових законів зростає непропорційно, головним чином, через майбутній вступ до ЄС. Відповідно до тенденції 2000-х років щодо поширення міжнародної екологічної політики, зміна клімату та поводження з відходами також стали центральними

питаннями в Угорщині. Наразі ж країна не є лідером у імplementації екологічного законодавства та у більшості випадків не виконує тих об'ємів зменшення викидів як того вимагає ЄС [37].

Проте у уряду є бачення та стратегічний план змін в Угорщині від 2008 до 2050 року. Так, норма викидів парникових газів на душу населення повинна не перевищувати екологічно стійкого рівня. В результаті підвищення енергоефективності та економії енергії поточний рівень споживання електроенергії в Угорщині буде зменшений на 70%, і лише 5% поточного споживання тепла буде потрібно для забезпечення гарячого водопостачання трубопроводів та функціонування інших промислових процесів [35].

Майже 40% будинків працюватимуть без викидів парникових газів. Викиди від будівель без пасивних енергетичних систем також будуть зменшені на 75% в результаті модернізації, проведеної з метою зменшення споживання енергії. Завдяки екомодернізації транспорту, громадський транспорт буде в пріоритеті для громадян. Крім того, будуть моторизовані транспортні засоби трансформовані і характеризуватиметься нижчими питомими показниками споживання, що призведе до різкого скорочення викидів парникових газів. До того ж, транспортні засоби з інноваційними екотехнологіями стануть загальноживаними як в особистому, так і в громадському транспорті [35].

Промислові викиди парникових газів також суттєво будуть зменшуватись в результаті менших потреб у енергії та нижчих питомих витрат сировини. У сільському господарстві переважатиме інтегроване та екологічне землеробство з низьким рівнем використання хімічних речовин. Здійснюючи Національну програму лісорозведення, об'єм ліси Угорщини збільшиться до 27,4%. Проте наразі Угорщина дещо відстає від свої планів, але підсумки все ж таки можна буде підвести лише у 2050 році [35].

Дещо відрізняється Словенія від країн даного регіону за рівнем своєї усвідомленості. Екологічна обізнаність мала місце в країні ще до вступу в ЄС, але лише до 1980 років було науково встановлено, що в деяких місцях забруднення досягло таких масштабів, що становить серйозну загрозу для

життя людей та основних природних ресурсів країни. З моменту здобуття незалежності Словенія прагнула якомога швидше досягти рівня розвитку, який дозволить їй домогтися якнайшвидшого членства в Європейському Союзі.

Незважаючи на те, що спочатку пріоритет віддавався майже виключно підвищенню економічної ефективності в рамках переходу до ринкової економіки та вирішенню пов'язаних з цим проблем, у керівництва країни було усвідомлення того, що необхідно також докласти значних зусиль для захисту навколишнього середовища.

Словенія чи не найперша перша з Східної Європи міркувала щодо екологічної політики. Тож, саме у Словенії було створено перший фонд охорони навколишнього середовища у Східній Європі. Та з моменту здобуття незалежності керівництво прагнуло якомога швидше досягти загальноєвропейського рівня розвитку.

Закон про охорону навколишнього середовища був прийнятий у червні 1993 року на основі нової Конституції. Воно охоплювало охорону земель, води та повітря, рослинного і тваринного світу та використання природних ресурсів. А також встановило цілі, принципи та інструменти практичного та ефективного захисту навколишнього середовища та розподілило повноваження щодо прийняття рішень між різними органами влади. І наразі цей документ є фундаментальним в країні [19]

Закон про охорону навколишнього середовища також був основою для запровадження національної інформаційної системи охорони навколишнього середовища, призначеної для забезпечення координації систем моніторингу та конкретних заходів, які слід вжити. Він передбачає і присвоєння особливих знаків особливо екологічно чистим продуктам. Однак, як і із запровадженням системи екологічного аудиту та комплексних заходів щодо запобігання та контролю забруднення, необхідні законодавчі умови ще не створені.

У відповідності з цілями та принципами ЄС екологічний розвиток Словенії спрямований на сталість. Закон про охорону навколишнього середовища вже охоплює принципи «забруднювач платить» та передбачає, що

повинні бути передбачені стимули для екологічної поведінки та використання екологічно чистих технологій [19]. Проте однозначно, потрібно використовувати більш ширшу систему штрафів щодо екологічних порушень.

Також в Словенії є і ряд неурядових організацій, їх близько 60. Вони переважно працюють на місцевому рівні і зосереджуються на таких питаннях, як екологічна освіта, стале фермерство та виробництво енергії з низьким рівнем енергії [19]. Треба сказати, що в рамках екологічної освіти словенці теж чи не найкращі в ЦСЄ, тому що населення країни досить обізнане стосовно цих питань, і досить бережено відноситься до навколишнього середовища.

Болгарія за останні 30 років досягла прогресу у вирішенні проблем захисту навколишнього середовища. Так, було прийнято Закон щодо довілля та посиленню інституційної спроможності Міністерства навколишнього середовища, включаючи регіональні інспекції з охорони навколишнього середовища. Системи моніторингу навколишнього середовища також були вдосконалені, в основному за рахунок міжнародної допомоги. Оцінки впливу на навколишнє середовище використовуються у великій кількості нових проектів та програм. Оновлення екологічної стратегії чітко визначило вирішення гарячих точок першочерговим завданням, оскільки небезпечне забруднення великими промисловими підприємствами загрожує здоров'ю людей та навколишньому середовищу в прилеглих районах. Було розроблено фундаментальні закони про контроль над забрудненням, які в подальшому були прийняті [26].

Ключовим викликом наразі є реформування системи дуже суворих, але невиконаних стандартів, що датуються попередніми десятиліттями, в реальні стандарти, які повинні включати аналіз технічної та економічної доцільності запропонованих нормативних актів. Механізми правозастосування слабкі, значною мірою обмежені низькими штрафами за забруднення повітря, води та ґрунту. Інші інструменти екополітики використані більш широко. Основними проблемами є небезпечні викиди від промислових заводів, теплових станцій та

свинцю, а також викиди в атмосферу від автомобільних транспортних засобів [97, 118-122].

З огляду на високий рівень забруднення Болгарія зосередилась на короткостроковій перспективі та на зменшенні показників забруднення в тих сферах, що найбільше цього потребують. Станом 2020 рік основними проблемами, визначеними для Болгарії щодо імплементації екологічної політики та законодавства ЄС, були: покращення якості повітря, забезпечення належного збору та фільтрування міських стічних вод, раціональне використання ресурсів та зменшення кількості відходів.

Також, на жаль у Болгарії досі не існує загальної програми політики кругової економіки. Поводження з відходами теж продовжує залишатися актуальною проблемою, незважаючи на те, що утворення комунальних відходів нижче середнього рівня ЄС. Європейською Комісією Болгарія розглядається як країна, що ризикує не виконати цілі переробки комунальних відходів до 2021 року на 50% [97, 118-122]

Треба згадати і те, що Болгарія прийняла належну правову основу для справедливого розрахунку податку за збір відходів, але закон ще не набрав чинності, тому принцип «забруднювач платить» до сих пір не застосовувався на практиці.

Крайньою до лав Європейського Союзу у 2013 році приєдналась Хорватія, тож з моменту вступу пройшло лише 7 років. І насправді керівництву країни дуже складно відповідати екологічним нормам Спільноти. До сих пір, Хорватія не налагодила систему поводження з відходами. Більшість з них просто стають частиною звалищ. Вода використовується нераціонально через стару систему водопостачання, що потребує майже повної заміни. Європейська Комісія дала час для перехідного етапу Хорватії: щодо створення систематизації відходів до 2018 року, щодо виокремлення відходів, що розкладаються, щоб вони не потрапляли на звалища до 2020 року та щодо ресурсоефективного використання води до 2023 року і т.д. Майже ніяких суттєвих кроків за 7 років не зроблено, зміни дуже нестабільні, немає

стратегічної підтримки цих змін, Хорватія що раз просить відстрочку у Європейського Союзу, і поки що отримує право на неї [63].

Отже, ситуація в усіх інших країнах цього регіону дуже схожа на ситуацію Польщі, наприклад. Ті країни, що входили до лав Радянського Союзу на момент отримання незалежності та вступу до ЄС не мали повного бачення стосовно того як повинно бути. В зв'язку з цим виник деякий розрив між країнами Заходу та країнами Сходу, який зараз треба нівелювати для досягнення спільної мети.

3.4. Політика щодо захисту навколишнього середовища країн південної Європи

В рамках розгляду питання щодо країн південної частини Європейського Союзу ми взяли до уваги Іспанію, Португалію та Грецію.

Так, Іспанія – це країна з розвиненою економікою, тож апріорі їх навколишнє середовище потребує захисту та відновлення. Щодо їх екологічної політики, то деякі дослідники вважають що вона є, але для них це питання зовсім не в пріоритеті. Скажімо навіть, вони погодились прийняти політику Європейського Союзу, взявши його за основу свого законодавства.

За останні роки Іспанія зіткнулася з кількома економічними проблемами, що вплинуло на її потреби та проблеми в галузі екоіновацій. Країна за останні десятиліття зменшила свою первинну енергоємність та викиди парникових газів, і в секторі відновлюваної енергетики з'являється багато нових компаній та ініціатив. Однак існує великий невикористаний потенціал, який потрібно задіяти якомога скоріше [16].

Географічне положення країни та її соціально-економічні характеристики ставлять Іспанію перед значними ризиками, що виникають внаслідок змін клімату. Ключові галузі економіки, такі як сільське господарство, лісове господарство, туризм і транспорт, тісно залежать від клімату, а також багатьох інших галузей, важливих для добробуту, таких як здоров'я людей, біорізноманіття або житло.

Незважаючи на те, що Іспанія перевищує середній показник для ЄС за Індексом екоінновацій 2019 року, країна все ще відстає у виконанні вимог Європейської комісії щодо переробки [62]. Країна спала нижче середнього показника в ЄС щодо спалювання, переробки матеріалів та компосту, і цифри говорять, що вона не досягне цілі переробки до 2020 року, принаймні 50% комунальних відходів, що підлягають переробці або використанню [16].

Громадяни Іспанії усвідомлюють виклики, пов'язані зі зміною клімату, тож визначили пріоритетні питання «Зеленої угоди»: розвиток відновлюваних джерел енергії та боротьба з пластиковими відходами та пластмасами одноразового використання. В рамках економічної кризи, на жаль, країна не розглядала кругову економіку як пріоритет. Однак це змінилося за останні роки з частковим відновленням економіки. У 2018 році показник екорозвитку Іспанії виріс на 2,4% [16]. Тим не менше, внаслідок нинішньої ситуації з пандемією COVID-19 необхідно переглянути стратегічні плани щодо цього питання.

Із запровадженням нових законодавчих актів, країна просунулась у реалізації заходів кругової економіки, зокрема, в рамках іспанської Стратегії кругової економіки 2030, що була опублікована в червні 2020 року. Однак відповідні зацікавлені сторони вважають, що є можливість для вдосконалення. Додатковою проблемою є складний баланс між різними рівнями управління та відсутність гармонізації. Існують різні законодавчі акти на національному, регіональному, субрегіональному та місцевому рівнях. Така велика кількість законів замість того, щоб сприяти розвитку сфери захисту навколишнього середовища, створює нові проблеми.

Дещо більше ентузіазму проявляє Португалія. У них укладена двостороння угода з Європейським Союзом «Португалія 2020», проте ініціативу з деякими правками, подовжили ще на 10 років. В рамках угоди сторони взяли на себе обов'язки, так Португалія повинна була 31% енергії отримувати з відновлюваних джерел, зменшити викиди, покращити рівень життя населення, забезпечити їх чистою водою та довкіллям, а також створити

нові робочі місця (документ не лише направлений на розвиток сфери захисту навколишнього середовища, але і на соціальну сферу) [54].

Також доцільно розглянути досвід Греції, як країни що 2 роки тому вийшла з кризи. З 2010 року офіційно в Греції була економічна криза, пов'язана вона була з неможливістю країною виплатити свій кредит. Це було викликано рядом причин, проте нас більше цікавить взаємозв'язок економічної кризи та екологічної політики, бо парадоксально, але часто як раз таки економіка стає перешкодою для розвитку екологічної політики (проте, останні тенденції до кругової економіки і т.д., навпаки це вдалий симбіоз того, як можна об'єднати і процес економічного збагачення, і процес захисту навколишнього середовища).

З кризи Греція вийшла офіційно у 2018 році, а її наслідки в питаннях екології мали як негативний, так і позитивний результати. Почнемо з огляну на стан повітря країни: в рамках економічної кризи дуже виросла ціна на мазут, тому населення почало використовувати каміни – це спричинило виникнення смогу в багатьох грецьких містах та різкого погіршення екологічної ситуації; кількість викидів в атмосферу від автомобілей та промисловості зменшилась [48].

Результат – нульовий, тому що один процес компенсував інший та навпаки. Проте от з побутовими викидами ситуація була вкрай незадовільна, тому що для багатьох людей це питання пішло на другий план.

Однозначно позитивним моментом є те, що Греція побачила свій шанс до економічного зростання як раз-таки через розвиток екологічних ініціатив. Екологічна політика в Греції тепер зосереджена на розробку та пошук відновлюваних джерел енергії, а також заходах енергоефективності, що стануть основою модернізації економіки загалом. Вигідно це як на короткострокову перспективу, так і на довгострокову. З огляду короткостроковості – екологічні стартапи зараз отримують гарне інвестування з-боку Європейського Союзу, а з огляду довгостроковості – за «зеленою» енергетикою майбутнє, тож країни які раніше зможуть стати частиною цього, отримають більшу вигоду.

Загалом, країни південної Європи не проводили активну екологічну політику до моменту вступу в Європейський Союз. Саме цей факт спричинив у них виникнення екологічної політики, проте вони просто погоджуються з політикою ЄС та неохоче інтегрують її до свої національних законодавств. З країн, політику яких ми проаналізували в рамках вивчення цього питання, лише Греція побачила можливості в екологічній політиці для себе. Країна нещодавно вийшла з кризи, та має зайняти «свою нішу» в регіоні і розвиток енергетики з відновлюваних джерел – це не поганий шанс для греків.

Отже, національні політики країн-учасниць Європейського Союзу відповідають їх інтересам в цьому. Так, нордичні країни в першу чергу зацікавлені в розвитку екологічного способу життя, по-перше, тому що зміни клімату саме для них можуть бути великою загрозою втратити під водою свої території, а по-друге, тому що вони стали лідером в ЄС і з гордістю проводять свою екологічну політику. У Швеції реально є шанс стати першою в світі країною, що стане екологічно нейтральною. Вони вже показують неабиякі результати, переробляючи 99% своїх відходів, та закупаючи їх у сусідів. Інші країни вони не вигадують нічого нового, просто своє законодавство максимально підлаштовують під стандарти та вимоги Європейського Союзу. Найскладніше в цій ситуації пострадянським країнам, бо вони не готові до високих стандартів ЄС та до виконання амбітних цілей. Їх промисловість ще дуже застаріла, а їх економіки ще дуже залежать від індустріального розвитку. Якщо нордичні країни можуть не робити радикальних кроків і поступово розвивати сферу захисту навколишнього середовища, то країн ЦСЄ зовсім інші проблеми, які потребують дуже радикальних кроків та активної інвестиційної підтримки з боку Європейської Комісії.

ВИСНОВКИ

В результаті нашого дослідження ми дійшли до висновку, що екологічна політика Європейського Союзу являє собою унікальну систему цінностей, що сформувались задовго до виникнення самого об'єднання. А з моменту його заснування вийшла на якісно новий рівень ставши лідером в світі з формування екологічної свідомості та втілення її в життя в рамках нормативно-правових актів, директив, програм дій і т.д. Тема є досить актуальною, з огляду на те що питання захисту навколишнього середовища у світі набирає обертів та все більше і більше, екологічна політика еволюціонує майже у всьому світі, а лідером з ефективності поки що виступає саме ЄС і вони точно не мають намірів віддавати свою першість, тому ставлять перед собою дуже амбітні цілі. До того ж, Україна має намір ставати країною ЄС, а отже наша екологічна політика повинна відповідати вимогам Європейської Комісії.

З метою всебічного вивчення ключових аспектів предмету даного дослідження, нами було опрацьовано комплекс джерел та наукової літератури. Наукові публікації дали нам змогу зрозуміти основні поняття та дефініції, проте вони написані більше ніж 2-3 роки тому, а сфера екологічної політики дуже прогресивна і розвивається швидкими темпами, тож цього зовсім недостатньо, тож ми виконали аналіз найбільш актуальних джерел інформації і дали свою аналітичну оцінку.

Тож, ми змогли на основі отриманої інформації дослідити весь процес формування європейської свідомості і рамках питання про захист навколишнього середовища. Перший крок європейців у цьому напрямку був майже 70 років тому, тож вже декілька поколінь наслідує розуміння необхідності збереження довкілля. Можна сказати навіть, що європейці чи не найперші в світі задумались про те, що людська діяльність і швидкі теми розвитку індустрії – це не лише економічний ріст, збагачення та розвиток, це також і деградація біосфери.

У дослідженні вивчено різні варіанти періодизації становлення екологічної політики в Європі та запропоновано власний підхід до обраної проблематики.

Вважаємо відправною точкою існуючої екополітики ЄС не 1951 – 1957 рр., бо поодинокі договори того періоду та навіть Римські договори майже не мали практичного застосування (саме з огляду на захист навколишнього середовища). Тож, нижньою межею вважаємо за доцільне взяти 1973 р. та створення першої програми дій щодо навколишнього середовища. На даний момент часу їх існує сім, кожна є логічним продовженням попередньої і ставить амбітну спільну мету перед Європейською Спільнотою.

Тож, в ході дослідження було виділено 4 етапи розвитку екологічної політики. На першому етапі оформились фундаментальні положення політики, які вже на другому та третьому етапі еволюціонували в рамках угоди про створення Європейського Союзу та стали частиною цінностей новоспечених країн-учасниць. Четвертий пункт – це зміни екологічної політики на сучасному етапі розвитку, і він є найбільше насичений подіями. В грудні 2019 року Європейський Союз прийняв дуже амбітний документ – «Зелену угоду». По своїй значимості він вагоміший за всі Програми дій, тому що це комплексний документ з безліччю інноваційних інструментів та думок з приводу того, як зробити ЄС першим у світі екологічно нейтральним континентом. Для того щоб дати своє бачення ситуації та відповісти на питання щодо реальності такого плану ми вивчили всі існуючі програми в рамках угоди: фінансові – інвестиційний план та «механізм справедливого переходу», «від ферми до виделки» (відмова від хімічних та шкідливих елементів для забезпечення громадян ЄС здоровою їжею), «європейський кліматичний пакт» (піар екологічного способу життя серед громадян), «план дій з кругової економіки» (як крок до переходу на новий щабель розвитку економіки), «хвиля реконструкцій» (програма збільшення енергоефективності житлового фонду ЄС) і найбільш прогресивний та перспективний – «Стратегію щодо відновлюваних джерел енергії у відкритому морі».

В ході дослідження звернуто увагу і на нині діючі суб'єкти європейської екологічної політики, а саме: Раду з навколишнього середовища, Генеральний директорат із навколишнього середовища в рамках Європейської Комісії,

Комітет з навколишнього середовища охорони здоров'я й безпеки продуктів харчування Європейського Парламенту, Європейський інвестиційний банк, Європейську агенцію з охорони навколишнього середовища. Проаналізувавши їх діяльність було встановлено, що досвід ЄС в рамках ведення екологічної політики полягає не лише у тому, що вони досить давно займаються цим питанням, а й те що у них є дієвий механізм співпраці різних органів влади між собою, тож питання охоплюється комплексно. Ця думка підтверджена і глибоким аналізом національних законодавств та діяльності щодо екологічної політики.

Так, в своєму дослідженні ми поділили країни-учасниць Європейського Союзу на регіони, відповідно до їх географічного розташування, а також виділили особливий регіон – країни-засновниці ЄС. Проте черговість розгляду регіонів була обрана з огляду на ефективність національної, а отже і регіональної екополітики.

Нішу лідерства щодо захисту довкілля зайняли нордичні країни: Швеція, Данія та Фінляндія. Особливо Швеція, тому що її національна екополітика розвинена навіть більше ніж політика Європейської Спільноти. Ті дії, що ЄС тільки починає рекомендувати виконувати країнам, Швеція вже успішно запровадила. До того ж, екологічний спосіб життя став для них не просто нормою закону або політичним важелем, це ціла філософія, що заснована на розумінні шведів необхідності бути в гармонії з природою. Проте, якщо проаналізувати прогнози футурологів, то ми повинні розуміти, що саме країни півночі Європи першими постраждають від глобального потепління і танення льодовиків, тож бути лідерами в питаннях екології це не лише показник їх освіченості, але і вкрай необхідна міра. На даний момент, в Швеції вже взагалі весь енергетичний комплекс побудований на круговій економіці. Статистичні дані Європейської Комісії дали нам змогу зрозуміти що 99% сміття шведи переробляють в енергію та їх власних викидів вже не вистачає, тож вони їх імпортують з сусідніх країн. Також, доцільно згадати що Швеція одна єдина

країна регіону, що проголосила намір стати екологічно нейтральною, саме не в рамках діяльності ЄС, а на своєму національному рівні.

Так як в дослідженні розглядались національні законодавства та їх діяльність з огляду на ефективність ведення їх екологічної політики поступово, то другим на черзі був регіон країн-засновниць Європейського Союзу. Результатом дослідницької роботи стало спростування стереотипів, що саме ці країни є лідерами в регіоні стосовно питання захисту довкілля, бо це не зовсім так. В рамках даного регіону, досліджено ґрунтовно було політику Німеччини, Франції, Італії та країн Бенілюксу. І з них найактивнішу позицію займає Німеччина (тим самим попереджуючи негативні наслідки швидких темпів розвитку економіки), а також Нідерланди, що мають на меті повністю трансформувати свою економіку з лінійної на кругову. В дослідженні проаналізовано і переваги кругової економіки, до яких віднесли інноваційні та екологічні способи виробництва та споживання, захист бізнесу від дефіциту, економію енергії, переробку, що сприяє скороченню звалищ і т.д.

Взагалі, головна ідея кругової економіки полягає в тому, щоб ресурси, які ми використовуємо, не одразу після первинного використання ставали сміттям, а використовувались, перероблялись і ставали ресурсом для нового виробу, і так по колу. Це дійсно дуже ефективна модель ведення економіки, за якою й буде майбутнє. Після розгляду нідерландського досвіду, було проаналізовано ситуацію у Франції та визначено, що французи до сих пір не можуть прийняти факт втрати економічного лідерства в регіоні, тож для них нарощування потужностей більш важливіше, аніж екологічна політика. Вони діють лише в рамках законодавчих норм, що ніби нав'язані їм Європейським Союзом, таку ж політику веде і Італія. Люксембург, в свою чергу, теж не є ініціатором змін в екологічній політиці, проте вони уміло об'єднали це питання з соціальною політикою, і розробили сталу стратегію просування екологічного життя серед громадян. А Бельгія, столиця якої є і столицею Європейського Союзу, взагалі часто займає передостанні позиції в Західній Європі по екологічній політиці, тому що в країні дозволено кожному регіону країни розбудувати свою політику

та своє бачення захисту довкілля. Є лише одна умова – дотримуватись вимог ЄС, проте такий розподіл втрачає можливість діяти в комплексі, тож їх дії в глобальному плані не є ефективними.

Також розглянуто екологічну політику країн Центральної та Східної Європи. Їх особливістю є історична складова регіону, тому що так чи інакше вони мали відношення до Радянського Союзу та його ідеології. Наприклад, країни Балтії. Їх екологічні законодавства відповідають вимогам Європейського Союзу, проте на практиці вони не можуть відповідати їх стандартам. Економіка країн Балтії дуже залежна від неекологічних видів палива та їх транзиту з Китаю та Російської Федерації, їх промисловість не може скоротити викиди так швидко, як це потрібно і т.д. В цих питаннях вони потребують інвестиційної підтримки Заходу, та звичайно отримують її. Європі вигідно фінансувати цей регіон, так як саме він відділяє їх від РФ, тож їх задача – не допустити настання економічної кризи, але і зробити ті ж країни Балтії екологічно-нейтральним до 2050 року – це дуже складно. Ще гірша ситуація в Польщі, Європейська Комісія розуміючи це при розробці інвестиційної моделі приділяла їм проблемам особливу увагу. Країни Балканського регіону теж не приділяють великої уваги екологічним проблемам. Лише Словенія є прикладом ефективного ведення національної екополітики в ЦЄС. Саме в Люблянці був створений перший фонд охорони навколишнього середовища у Східній Європі і при вступі до ЄС, вони вже не лише економічно відповідали їх стандартам, але і екологічно.

В роботі проведено дослідження політики щодо захисту навколишнього середовища і на прикладі країн півдня Європи. Іспанія, як і сусідня Італія, теж не приділяє достатньо уваги екологічній політиці. Багато дослідників вважають, що іспанці просто погодились на умови ЄС, і без ентузіазму впроваджують їх у своє життя. Португалію Європейська Комісія змогла зацікавити більше, запропонувавши їм двосторонню угоду «Португалія 2020» (її продовжили ще на 10 років), в рамках якої країна отримує значні інвестиції з Заходу на трансформацію своєї енергетичної системи. Більше всього уваги в

регіоні ми приділили досвіду Греції. З 2010 по 2018 рік країну спіткала економічна криза, а як ми вже зрозуміли, багато країн та їх громадян до сих пір не дійшли до усвідомлення, що економіка може зростати і без шкоди для довкілля та екології. Але Греція побачила все ж таки економічну вигоду в впровадженні екологічної політики, яка тепер спрямована на розробку та пошук відновлюваних джерел енергії, а також заходах енергоефективності, що стануть основою модернізації економіки загалом. І вигідно для них це як з точки зору короткострокової стратегії, так і з точки зору довгострокової.

Зробивши глибинний аналіз національних екологічних політик, ми прийшли до висновку що керівництво Європейського Союзу зробило дуже правильний крок, в той момент створення «спільного еко-ринку» та всі законодавчі документи розробили з огляду на розвиток всього об'єднання. Вони не обмежують екологічні ініціативи окремих країн, проте змушують впроваджувати кроки щодо захисту навколишнього середовища там, де національне керівництво поки не розуміє необхідності таких кроків та інакше розставляє пріоритети. В одній з програм дій була подана думка, що екологічна політика не має кордонів, і ми з цим повністю згодні. Це глобальна проблема і вона є спільною для всіх, тож лише шляхом об'єднання можна попередити настання екологічної катастрофи. Так як Європейський Союз – це об'єднання, їх зусилля на міжнародній арені більш значимі та є гарним прикладом для наслідування.

Дослідження в рамках цієї тематики і надалі вкрай перспективне з огляду на її актуальність. Наразі це один з найбільш перспективних напрямків політики, він буде розвиватись разом з наукою у сфері довкілля і разом з громадянською усвідомленістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року URL: <https://bit.ly/3lMAw71> (Дата звернення: 16.10.2020)
2. Директива 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи URL: <https://bit.ly/39UUtGq> (Дата звернення: 23.09.2020)
3. Директива Ради 96/61/ЄС «Щодо всеохоплюючого запобігання і контролю забруднень» URL: <https://bit.ly/39MAf1H> (Дата звернення: 16.10.2020)
4. Договір про заснування Європейської Спільноти URL: <https://bit.ly/3ggoFgV> (Дата звернення: 15.09.2020)
5. Кіотський протокол URL: <https://bit.ly/36KzLHw> (Дата звернення: 15.09.2020)
6. A Guide to environmental administration in Germany URL: <https://bit.ly/2K01nPN> (Last accessed: 29.11.2020)
7. A nation of cyclists URL: <https://denmark.dk/people-and-culture/biking> (Last accessed: 29.11.2020)
8. A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe. URL: <https://bit.ly/3ohLNxZ> (Last accessed: 29.11.2020)
9. A new Industrial Strategy for a globally competitive, green and digital Europe. URL: <https://bit.ly/33EiaPC> (Last accessed: 29.11.2020)
10. A new Industrial Strategy for a green and digital Europe URL: <https://bit.ly/3r10DLF> (Last accessed: 09.10.2020)
11. Chemicals Strategy for Sustainability URL: <https://bit.ly/39D0A2j> (Last accessed: 16.10.2020)
12. Climate Target Plan for 2030 URL: <https://bit.ly/36wEcWi> (Last accessed: 15.11.2020)
13. Danish Energy Agency URL: <https://bit.ly/2JzZfia> (Last accessed: 28.11.2020)

14. Danish Environmental Protection Agency URL: <https://eng.mst.dk> (Last accessed: 28.11.2020)
15. Directorate-General for Environment URL: <https://bit.ly/2JWpjUc> (Last accessed: 22.11.2020)
16. Eco-innovation in Spain URL: <https://bit.ly/3nfbuze> (Last accessed: 22.10.2020)
17. Environment Action Programme 1987-1992. URL: <https://bit.ly/33CGe5a> (Last accessed: 23.11.2020)
18. Environment Action Programme 2014-2020 URL: <https://bit.ly/2JBEwdj> (Last accessed: 23.11.2020)
19. Environment Policy in Slovenia URL: <https://bit.ly/2JToDzd> (Last accessed: 12.10.2020)
20. Environmental Implementation Review Sweden URL: <https://bit.ly/3gjZMk0> (Last accessed: 12.11.2020)
21. Environmental Law of France URL: <https://bit.ly/3qz03V3> (Last accessed: 15.11.2020)
22. Estonian Environmental Strategy 2030 URL: <https://bit.ly/3lLdvkV> (Last accessed: 12.10.2020)
23. EU Biodiversity strategy for 2030 URL: <https://bit.ly/2L3tNZX> (Last accessed: 12.11.2020)
24. EU Methane strategy URL: <https://bit.ly/36AvNRB> (Last accessed: 12.10.2020)
25. EU strategy on offshore renewable energy URL: <https://bit.ly/33A7IbR> (Last accessed: 12.10.2020)
26. European Commission URL: https://ec.europa.eu/info/index_en (Last accessed: 17.11.2020)
27. European Council Environment URL: <https://bit.ly/2JStIb0> (Last accessed: 18.11.2020)
28. European Environment Agency URL: <https://www.eea.europa.eu> (Last accessed: 30.11.2020)
29. European Green Leaf URL: <https://bit.ly/3a92ecg> (Last accessed: 13.10.2020)

30. European Investment Bank URL: <https://www.eib.org/en/index.htm> (Last accessed: 17.11.2020)
31. Eurostat URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (Last accessed: 12.10.2020)
32. Financing the green transition: The European Green Deal Investment Plan and Just Transition Mechanism URL: <https://bit.ly/36AiVLF> (Last accessed: 12.11.2020)
33. From Farm to Fork: our food, our health, our planet, our future URL: <https://bit.ly/33EJ3TE> (Last accessed: 12.11.2020)
34. Green City Accord URL: <https://bit.ly/3mi1eEZ> (Last accessed: 16.10.2020)
35. Hungary national climate strategy 2008 – 2025 URL: <https://bit.ly/2KhAo2u> (Last accessed: 22.10.2020)
36. Innovative solutions for 100% renewable power in Sweden URL: <https://bit.ly/39TW8MN> (Last accessed: 12.10.2020)
37. Institutional changes in Hungarian environmental policy between 1998 and 2018 URL: <https://bit.ly/3ngNhbK> (Last accessed: 22.10.2020)
38. Life Programme URL: <https://ec.europa.eu/easme/en/life> (Last accessed: 17.11.2020)
39. Luxembourg makes all public transport free URL: <https://cnn.it/3oqKZqH> (Last accessed: 14.11.2020)
40. National Environmental Policy of Poland URL: <https://bit.ly/3mPXATV> (Last accessed: 17.11.2020)
41. Nuclear Power in France URL: <https://bit.ly/39OPZ4s> (Last accessed: 17.11.2020)
42. Nuclear Power in Sweden URL: <https://bit.ly/3oH7R5x> (Last accessed: 17.11.2020)
43. OECD Environmental Performance Reviews Austria URL: <https://bit.ly/3ghjtJn> (Last accessed: 14.11.2020)
44. OECD Environmental Performance Reviews Belgium URL: <https://bit.ly/36R23QO> (Last accessed: 14.11.2020)

45. OECD Environmental Performance Reviews Denmark URL: <https://bit.ly/3qBpkha> (Last accessed: 14.11.2020)
46. OECD Environmental Performance Reviews Estonia URL: <https://bit.ly/37JMbP0> (Last accessed: 14.11.2020)
47. OECD Environmental Performance Reviews France URL: <https://bit.ly/3gfpGWe> (Last accessed: 14.11.2020)
48. OECD Environmental Performance Reviews Greece URL: <https://bit.ly/2IjkJir> (Last accessed: 14.11.2020)
49. OECD Environmental Performance Reviews Italy URL: <https://bit.ly/3gfNauk> (Last accessed: 14.11.2020)
50. OECD Environmental Performance Reviews Latvia URL: <https://bit.ly/2VKkKPB> (Last accessed: 14.11.2020)
51. OECD Environmental Performance Reviews Luxembourg URL: <https://bit.ly/3ox0m0y> (Last accessed: 14.11.2020)
52. OECD Environmental Performance Reviews Norway URL: <https://bit.ly/36zT4TO> (Last accessed: 18.11.2020)
53. OECD Environmental Performance Reviews Poland URL: <https://bit.ly/36MANwm> (Last accessed: 14.11.2020)
54. OECD Environmental Performance Reviews Portugal URL: <https://bit.ly/3lQz4Rk> (Last accessed: 14.11.2020)
55. OECD Environmental Performance Reviews Slovak Republic URL: <https://bit.ly/37ztU6U> (Last accessed: 14.11.2020)
56. OECD Environmental Performance Reviews The Netherlands URL: <https://bit.ly/2LeXibi> (Last accessed: 14.11.2020)
57. Paris Agreement. URL: <https://bit.ly/2KY6wZb> (Last accessed: 29.11.2020)
58. Picnic Tax is next step in France's green effort URL: <https://bit.ly/3mKVqox> (Last accessed: 02.12.2020)
59. Renovation wave. URL: <https://bit.ly/33FLs03> (Last accessed: 19.10.2020)
60. Stepping up Europe's 2030 climate ambition URL: <https://bit.ly/2JRg5J0> (Last accessed: 12.11.2020)

61. Swedish Environmental Protection Agency URL: <http://www.swedishepa.se> (Last accessed: 26.11.2020)
62. The Climate Change Performance Index URL: <https://bit.ly/3gmnAE6> (Last accessed: 29.11.2020)
63. The Environmental Implementation Review Croatia URL: <https://bit.ly/3nice6q> (Last accessed: 17.10.2020)
64. The EU Ecolabel Product Catalogue URL: <https://bit.ly/3qQHv2B> (Last accessed: 09.10.2020)
65. The European Climate Pact URL: <https://bit.ly/37tmGBz> (Last accessed: 12.11.2020)
66. The European Green Capital URL: <https://bit.ly/3md43ah> (Last accessed: 16.10.2020)
67. The European Green Deal. Communication from the commission. URL: <https://bit.ly/3gaQ5V1> (Last accessed: 17.11.2020)
68. The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. URL: <https://bit.ly/39B2ccD> (Last accessed: 17.11.2020)
69. The Fifth Programme: a new strategy for the environment and sustainable development URL: <https://bit.ly/3qALVuw> (Last accessed: 21.11.2020)
70. The German Greens and the nuclear industry URL: <https://bit.ly/3iLvPKZ> (Last accessed: 22.11.2020)
71. The Government's Environmental Policy and the State of the Environment in Norway. URL: <https://www.cbd.int/doc/world/no/no-nbsap-v2-en.pdf> (Last accessed: 12.11.2020)
72. The Just Transition Mechanism. URL: <https://bit.ly/36AbW5h> (Last accessed: 12.11.2020)
73. The State Environmental Policy of the Czech Republic URL: <https://bit.ly/2VS3CY5> (Last accessed: 19.11.2020)
74. Traffic noise Germany URL: <https://bit.ly/36NbAYU> (Last accessed: 21.11.2020)
75. Treaty on European Union URL: <https://bit.ly/3ggoYYV> (Last accessed: 09.10.2020)

Монографії та наукові статті:

76. Антонюк Н. В. Європейський Союз: політика, економіка, право. Львів, 2005. 532 с.
77. Вишняков О.К. Право Європейського Союзу. Одеса : Фенікс, 2013. 883 с.
78. Гусев А.А. Экологическая политика Европейского союза в контексте концепции устойчивого развития. *Observer*. 2012. №4. С. 91.
79. Дубовик О. Л. Экологическое право ЕС: формирование, развитие, достижения и актуальные задачи. *Право и политика*. 2004. № 12. С. 58-67.
80. Івасечко О. Я. Особливості формування екологічної політики Європейського Союзу. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2013. № 25. С. 113-118.
81. Калиниченко П.А. Современные тенденции в развитии экологического права ЕС. *Преподавание права Европейского Союза в российских ВУЗах*. 2001, С. 207–211.
82. Качурінер В. Л. Становлення та розвиток політики Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища та екологічних стандартів виробництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 5. С. 326-331
83. Качурінер В.Л. Принципи та правові важелі екологічної політики Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1. С. 247-253.
84. Кашкин С. Ю. Право Европейского Союза. Москва : Юрайт, 2010. 119 с.
85. Кашкин С.Ю. Новая программа действий Европейского сообщества в области окружающей среды. *Российская юстиция*. 2003. № 8. С. 19-20.
86. Козьменко С.М. Особливості екологічного оподаткування в зарубіжних країнах. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2012. №1. С. 11-18.
87. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування. Київ : Знання, 2009. 751 с

88. Кремер Л. Экологическое право Европейского Союза. Москва : Городец, 2007. 144 с.
89. Кремер Л. Экологическое право и политика Европейского Союза: законодательные основы, реализация, судебная практика. *Политика и общество*. 2006. № 6. С. 26-83.
90. Круглов В. В. Законодательство Европейского Сообщества в сфере охраны окружающей среды в промышленности. *Экологическое право*. 2005. № 2. С. 42-46.
91. Лозо В.И. Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза (концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС). Харьков: Право, 2008. 368 с.
92. Микієвич М.М., Андрусевич Н.І., Будякова Т.О. Європейське право навколишнього середовища. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2004. 256 с.
93. Мірошніченко Р. В. Державна екологічна політика в Україні: організаційно-функціональні аспекти. *Інвестиції*. 2015. № 2. С. 141-143.
94. Попович Ю. Досвід реалізації екологічної політики ЄС країнами центральної і східної Європи: уроки для України. *Віртуальний бібліографічний довідник*, 2012.
95. Редникова Т. В. Современные тенденции развития экологической политики в области производства продукции в Европейском Союзе. *Политика и общество*. 2006. № 6. С. 102-107.
96. Сансі М., Екологічне право ЄС. Київ : ІМВ КНУ ім. Т.Шевченка, 2004. 157 с.
97. Шамборовський Г.О. Регіональна політика Європейського Союзу. Київ : Знання, 2011. 188 с.
98. Daly H., Farley J. Ecological Economics: Principles and Applications. Washington : Island Press, 2004. 509 p.

99. Geissdoerfer M. , Savaget P., Bocken N., Hultink E.J. The Circular Economy – A New Sustainability Paradigm? *Journal of Cleaner.* 2017. P.757–768
100. Jordan A. Environmental Policy in the European Union. Earthscan, 2005. 366 p.
101. Sadeleer N. Environmental Principles: From Political Slogans to Legal Rules. Oxford : Oxford University Press, 2002. 482 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Ілюстрація «Кругова та лінійка економіка»

Джерело: власна розробка на основі [99, 757–768]

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ЄС В РАМКАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Двосторонні відносини між Україною та ЄС офіційно почали формуватися з 1993 року, коли у Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» вперше було визначено, що метою нашої зовнішньої політики є членство в Європейському Союзі. Проте більш тісна співпраця була закріплена Угодою про асоціацію, яку було ратифіковано 16 вересня 2014 року. Цей документ змінив рівень відносин між Україною та ЄС від «партнерства та співробітництва» до політичної асоціації та економічної інтеграції.

Тож, Європейський Союз та Україна активно співпрацюють з багатьох важливих питань, як політичних, так і економічних. Одним із таких є і співробітництво в рамках питання щодо збереження та захисту навколишнього середовища та європейської інтеграції України.

Інтеграція екологічною політики – це координація на ранньому етапі галузевих і природоохоронних завдань з метою пошуку можливостей їх взаємного підсилення або визначення природоохоронних пріоритетів там, де це необхідно. В Європейському Союзі принцип інтеграції екологічних питань у розроблення та застосування інших видів політики ЄС був закріплений у жовтні 1997 р. Договором про створення ЄС.

Наша держава, визначивши та задекларувавши спрямування свого вектору політики на Захід та підтвердивши бажання стати однією з країн-членів, погодилась з дотриманням принципів що сформувались в Європейському Союзі. Треба розуміти, що дотримання їх принципів екологічної політики – це теж одна з багатьох важливих вимог для вступу до лав ЄС. Проте це політичні аспекти необхідності трансформації нашої екополітики, але є і необхідність загальна. Все ж таки, Україна менш розвинена країна, в нас велика кількість підприємств, що створюють дуже велике навантаження на екосистему (Запоріжжя чи не найбільш яскравий приклад цього), менталітет громадян України поки що теж не відповідає відношенню

пересічного європейського громадянина щодо питань екології і т.д. Щоб досягти попередження екологічної катастрофи треба об'єднуватись навколо цього питання всьому світу. Очевидно, що нам треба переймати досвід у ЄС, тож їх підтримка вкрай необхідна.

Підписання асоціації зобов'язує Україну вирішувати проблеми навколишнього середовища згідно з європейськими стандартами та відповідно до європейського законодавства щодо екології. Але в нашій державі є дуже серйозні екологічні проблеми через наше історичне минуле – Радянський Союз. Цікавий факт: Україна займала 3% території колишньої наддержави, а виробляла більше 20% ВВП. І все це через активний розвиток промисловості, яка донині частіше за все працює ще завдяки технологіям того часу.

Чому взагалі Європейський Союз береться за розвиток екологічної політики України? Варіантів декілька: тому що питання екології – це питання колективної відповідальності та безпеки; тому що це один з важливих моментів комплексу економічних змін.

Підтримувати економіку України для ЄС так же вигідно як, наприклад, підтримувати економіку країн Балтії, що мають вихід до Російської Федерації. Європейський Союз пропонує українцям наступні інструменти:

Планування – у ЄС є програми дій, кожна з яких ставить цілі та завдання на наступні 10 років. Це стратегічний інструмент, а без стратегії в цьому питанні неможливо еволюціонувати.

Оцінка – Європейський Союз готовий ділитися своїм досвідом там комісіями для оцінки ефективності екологічної політики. Лише періодично оцінюючи ефективність можна підлаштовувати стратегію і робити її ще більш дієвою.

Фінансові важелі – в ЄС є принцип «забруднювач платить», це податкова система за вплив на навколишнє середовище. Вона довела свою ефективність ще до моменту заснування ЄС і зараз вкрай актуальна в рамках Європейської Спільноти.

Щодо планування, то за підтримки ЄС в Україні вже існує Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року (відповідно до «Зеленої угоди» в ЄС, що теж кінцевою датою встановила 2050 рік). Це невеликий крок до глобальної цілі – адаптації екологічного законодавства України до законодавства ЄС. І найбільший крок України в цьому питанні – це затвердження плану імплементації та внесення поодиноких змін в кожен з сфер захисту довкілля. З «прохання» ЄС Україна ратифікувала Паризьку угоду, проте не виконує своїх обов'язків.

Також наша держава є членом Європейської екологічної агенції в рамках якої іде співпраця щодо: моніторинг рівнів забруднення та оцінка стану навколишнього середовища; спільна система інформації про стан навколишнього середовища; боротьба з локальним, регіональним та трансграничним забрудненням атмосферного повітря та води; відновлення природного стану навколишнього середовища; якість води; зменшення обсягів, утилізація і безпечне знищення відходів, а також виконання положень Базельської конвенції; збереження біологічної різноманітності, територій, що охороняються, а також раціональне використання біологічних ресурсів та управління ними; глобальні кліматичні зміни.

В повному обсязі співробітництво не забезпечується, причину цього пояснює Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, за їх версією це брак людських та технічних ресурсів. Що виглядає цілком неправдоподібно, насправді.

Ще однією ініціативою ЄС є Політика Сусідства ЄС. Україна в рамках цієї програми запропонувала: вивчення земляного покриву та екосистеми України і створення на підставі фотоматеріалів, зроблених із супутників, інтегрованої бази даних з використанням земельних, водних, лісових та інших ресурсів в ретроспективі з 1970-х по 2006 роки; вивчення у ретроспективному плані стану і перспектив розвитку водних ресурсів України у т.ч. у контексті забезпечення потреб її населення та сільського господарства в умовах зміни клімату; узгодження в рамках ЄС головних показників (індикаторів) стану

екосистеми України з метою запровадження європейських стандартів екологічних показників та оцінки ситуації; підготовка україномовного варіанту «Тлумачного словника екологічної термінології».

У відповідь щодо нестачі кадрів, ЄС запропонувала програми TAIEХ та TWINNING для проходження стажування українських фахівців, проте ця можливість так і не використовувалась в повному обсязі.

Не дивлячись на це все, 10 листопада на засіданні підкомітету Україна-ЄС з економічного та іншого секторального співробітництва європейські представники цілком позитивно відгукнулись щодо прогресу України в питаннях збереження екології. Тож у сфері охорони довкілля завершено розробку проекту плану дій 2021-2025 до Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року; Україна прийняла останню постанову з пакету необхідних нормативних актів щодо імплементації законів про оцінку впливу на довкілля та стратегічну екологічну оцінку; у напрямку запобігання промислового забрудненню триває робота над прийняттям законодавства, що запустить інтегрований дозвіл на викиди парникових газів. Проект Закону «Про запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення вже схвалений Урядом та зареєстрований для розгляду в Парламенті; у напрямку охорони атмосферного повітря розроблено форму Програми державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря для зон та агломерацій, що знаходиться на етапі погоджень з ЦОВВ; на імплементацію Нітратної Директиви ЄС доопрацьована та проходить погодження методика визначення зон, вразливих до нітратного забруднення. Міндовкілля спільно з Мінекономіки створена робоча група та план дій щодо імплементації Директиви.

У напрямку боротьби та адаптації до глобальної зміни клімату: триває підготовка другого Національно-визначеного внеску України до Паризької угоди. Фінальний Звіт експертів знаходиться на завершальній стадії підготовки; розпочато розробку Стратегії з адаптації до зміни клімату; зроблено перші кроки до запуску системи торгівлі викидами парникових газів в Україні; прийнято Закон України «Про регулювання господарської діяльності з

озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами» та усі необхідні постанови для реалізації Закону.

Таким чином, з останнього переліку ми бачимо що багато з ініціатив лише на етапі підготовки, перших кроків, погоджень, слухань і т.д. В такому разі, європейські партнери своєю відзнакою змін ніби заохочують до продовження цього шляху. Зробивши аналіз ситуації, можна отримати стійке розуміння того, що як таких кардинальних змін не відбулось. А на жаль, в Україні є ще одна реалія – внесення закону зовсім не означає його виконання. Європейський Союз зайняв більше позицію спостерігача, що доволі очевидно, бо саме українська сторона зацікавлена у вступі в ЄС. Надалі Україні потрібно дійсно більш інтенсивно та з зацікавленістю ставитись до екологічної політики. Це невід'ємна частина економічного розвитку, який нам необхідний. Взагалі, Україні було б дуже вигідно імплементувати концепцію кругової економіки і одразу розвиватись відповідно до сучасних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусевич Н. Оцінка виконання Планів дій Європейської політики сусідства. Виконання Плану дій Україна-ЄС: довілля та сталий розвиток. Львів, 2009. 104 с.
2. Екологічний вимір європейської інтеграції. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довілля» URL: <https://bit.ly/3gtAgsV> (Дата звернення: 29.11.2020).
3. Європейська екологічна агенція. Міністерство захисту довілля та природних ресурсів України URL: <https://bit.ly/345Mtz1> (Дата звернення: 29.11.2020).

EUROPEAN UNION'S ECO-POLICY IN 90^{ies} OF THE XXth – THE BEGINNING OF THE XXIst CENTURIES

Key words: environmental policy, regional environmental policy, environmental policy instruments, Environmental Action Programmes, European Green Deal.

The globalized world is changing extremely rapidly. This fact cannot be denied as well as the fact that these rapid rates of development affect the environment. Many researchers, futurologists and environmental activists emphasize that humanity cannot avoid an environmental catastrophe if radical decisions on this problem are not made as soon as possible. Therefore, environmental policy is gaining momentum in the world.

The relevance of the study lies in the fact that we took into account the experience of the world leader in the field of environmental protection on this issue – the European Union. The understanding that industrialization and increasing economic and industrial capacity significantly affects the environment and human life came to the Western European countries authorities about 70 years ago, before the emergence of the European Community. Generations have changed, and the awareness of the need to preserve the biosphere has grown. The EU legislation has gradually evolved, so we believe it will be very important to study these stages. This way we can understand why Europe has become the leader of eco-trends, and why its experience is valuable for all countries and regions of the world. In addition, the leaders of European countries have declared their desire to become an environmentally neutral continent by 2050, the first one in the world. If we delve deeper into their environmental policies, we will be able to understand whether this is even possible.

It is advisable that the examples of national environmental policy should be analysed as there are both «strong» and «weak» representatives in the field of environmental protection in Europe.

Therefore, the study is extremely relevant as it will allow us to analyse more deeply why environmental policy can become the top topic in the world in the near future and why the EU can lead in this area. It will help to identify successful examples of the legislation transformation within the framework of environmental policy, which Ukraine can use in order to effectively implement this experience. In addition, Ukraine will not be able to become a EU member without meeting the European environmental policy standards, which are becoming more progressive every 5-10 years.

The object of the study is environmental problems and their solution in Europe.

The subject of the study is the environmental policy of the European Union.

The aim of the study is to identify and study the main directions of the environmental policy of the European Union in 90s of the XXth – the beginning of the XXIst centuries.

The implementation of the aim involves solving **the following tasks**:

- to analyse the state of the problem scientific development and study the source base on the environmental policy issues of the European Community;
- to identify the main stages in the formation of the European Union's environmental policy;
- to study the evolution in environmental policy from the formation of the EU to the present day;
- to consider the EU Nordic environmental protection policy as one of the most effective examples in the world;
- to understand the role of the specific environmental policies of the EU's founding countries;
- to study the experience of conducting environmental policies in Central, Eastern and Southern European countries.

The chronological framework of the study is the period from November 1, 1993, to the present. The lower limit is the date of the European Union creation, but

sometimes we go beyond the established chronological limits, which is associated with the research expediency.

The geographical boundaries of the study are the current borders of the European Union countries.

The scientific novelty of the obtained results of the study lies in the systematization of knowledge on the environmental policy of the European Union. For the first time in the study on this topic, the results of the environmental policy analysis of the «the EU founding countries» were obtained. The study also summarizes the information on the current changes in the environmental policy at the present stage (over the past 5 years).

The practical significance of the obtained results lies in the fact that they can be used for educational activities among young people in the framework of additional lectures or conferences in order to increase the level of awareness of the people. The results of the study can also be used by environmental organizations engaged in promoting issues in Ukraine.

Conclusions. As a result of our research, we came to the conclusion that the environmental policy of the European Union is a unique system of values that were formed long before the emergence of the Union. Since its foundation, it has reached a qualitatively new level, becoming a leader in the world in the formation of environmental awareness and environmental policy implementation within the framework of regulatory legal acts, directives, action programs, etc.

In order to comprehensively study the key aspects of the research subject, we have analysed a number of sources and scientific literature. Therefore, based on the information received, we were able to study the entire process of formation of European consciousness in the framework of the issue of environmental protection. The first step in this direction was taken almost 70 years ago, so for several generations there have been the understanding of the need to preserve the environment. We can even say that Europeans were almost the first in the world to think that human activity and rapid development of industry are not only economic growth, enrichment and development, but also the degradation of the biosphere.

We have studied various types for periodizing the formation of environmental policy in Europe and offered our vision, as we do not consider 1951-1957 as the starting point of the existing EU environmental policy, since the individual treaties of that period and even the Rome treaties had almost no practical application (given the environmental protection). We believe that the starting point of the first period was 1973, when the first Environmental Action Programme was created. At the moment, there are 7 stages; each of them is a logical continuation of the previous one and has set an ambitious common goal for the European Community.

We have identified 4 stages of the environmental policy development. At the first stage, the fundamental provisions of the policy were formed, which already evolved within the framework of the agreement on the creation of the European Union at the second and third stages and became part of the values of the newly formed EU member countries. The fourth stage is about the changes in the environmental policy at the current stage of development, and it is most eventful. In December 2019, the European Union adopted a very ambitious document – the Green Deal. It is more significant than all the programs of action, as it is a comprehensive document with many innovative tools and opinions on how to make the EU the world's first environmentally neutral continent. In order to give our vision of the situation and answer the questions about the reality of the idea, we have studied all the existing programs under the Deal: financial – investment plan and «fair transition mechanism», «from farm to fork» (rejection of chemical and harmful elements to provide EU citizens with healthy food), «European Climate Pact» (PR of environmental lifestyle among citizens), «Circular Economy Action Plan» (as a step towards a new stage of economic development), «wave of reconstruction» (EU housing efficiency program) and the most progressive and promising – «Strategy for Renewable Energy from the High Seas».

In the course of the study, we also drew attention to the current actors of the European environmental policy, namely: the Environment Council, the Directorate-General for the Environment within the European Commission, the Environment Committee for health and food safety of the European Parliament, the European

Investment Bank, and the European Environmental Protection Agency. After analysing their activities, we realized that the EU's experience in conducting environmental policy is not only in the fact that they have been working on this issue for quite a long time, but also that they have an effective mechanism for cooperation between different authorities. Thus, the environmental issue is covered comprehensively. This view is also confirmed by an in-depth analysis of the national legislations and national environmental policy activities.

In our research, we divided the member states of the European Union into regions, according to their geographical location, and also identified a special region – the founding countries of the EU. However, the order of consideration of this regions was chosen taking into account the effectiveness of national and, consequently, regional environmental policies.

The niche of leadership in Environmental Protection was occupied by the Nordic countries: Sweden, Denmark and Finland. Sweden national environmental policy is even more developed than the policy of the European Community. Sweden has already successfully implemented the actions that the EU is just beginning to recommend to the countries. In addition, the environmental way of life has become for them not just a rule of law or a political lever, it is a whole philosophy based on the Swedes' understanding of the need to be in harmony with nature. However, if we analyse the forecasts of futurologists, we should understand that it is the countries of Northern Europe that will be the first to suffer from global warming and melting glaciers. Therefore, being leaders in environmental issues is not only an indicator of their awareness, but also an extremely necessary measure. At the moment, the entire energy complex is already built on a circular economy in Sweden. Statistics from the European Commission allowed us to understand that 99% of the garbage is processed into energy by Swedes and their own garbage is no longer enough, so they import it from the neighbouring countries. Also, it is worth mentioning that Sweden is the only country in the region that has declared its intention to become environmentally neutral, not within the framework of EU activities, but at its national level.

Since we considered the national legislations and their activities in view of the effectiveness of their environmental policies gradually, the second in line was the region of the founding countries of the European Union. Our research refuted the stereotype that these countries are the leaders in Europe in terms of environmental protection, as this is not entirely true. Within this region, we reviewed the policies of Germany, France, Italy and the Benelux countries. The most active is Germany (thereby preventing the negative consequences of its rapid economic development), as well as the Netherlands, which aims to completely transform its economy from linear to circular.

We also analysed the advantages of a circular economy, which included innovative and eco-friendly methods of production and consumption, protecting businesses from shortages, saving energy, recycling, which helps reduce landfills, etc. In general, the main idea of a circular economy is that the resources that we use do not immediately become garbage after the initial use, but are used, recycled and become a resource for a new product, and so on in a circle. This is really a very effective model of economic management for the future. After reviewing the Dutch experience, we analysed the situation in France and realized that the French still cannot accept the fact of losing economic leadership in the region. So capacity building is more important than environmental policy for France. They operate only within the framework of the legislative norms that seem to be imposed on state by the European Union. Italy pursues the same policy. Luxembourg, in turn, is not the initiator of changes in environmental policy, but it has skilfully combined this issue with social policy, and has developed a strategy to promote environmental life among citizens. Belgium, whose capital is also the capital of the European Union, often takes the penultimate position in Western Europe on environmental policy, as it has allowed each region of the country to develop its own policy and its own vision of environmental protection. There is only one condition – to comply with the EU requirements, but such a division loses the ability to act in a complex, so the regions' actions in global terms are not effective.

We also reviewed the environmental policies of the Central and Eastern European countries. Their feature is the historical component of the region, as in one way or another they were related to the Soviet Union and its ideology. For example, the environmental laws of the Baltic States meet the requirements of the European Union, but in practice they cannot meet their standards. The economy of the Baltic States is very dependent on non-ecological fuels and their transit from China and the Russian Federation. Their industry cannot reduce emissions as quickly as necessary, and so on. In these matters, they need investment support from the West, and, of course, they receive it. It is profitable for Europe to finance this region as it separates them from the Russian Federation. Thus, the European task is not only to prevent the onset of an economic crisis, but also to make the same Baltic States environmentally neutral by 2050. The situation is even worse in Poland, and the European Commission, realizing this, paid special attention to its problems when developing the investment model. The countries of the Balkan region also do not pay much attention to environmental problems. Only Slovenia is an example of an effective national environmental policy management in the CEE. It was in Ljubljana that the first Environmental Protection Fund in Eastern Europe was established. When the country joined the EU, not only did it economically meet the EU standards, but also did it in terms of environment protection.

We also conducted a study of the environmental protection policies based on the example of southern European countries. Spain, like the neighbouring Italy, also does not pay enough attention to environmental policy. Many researchers believe that Spaniards simply agreed to the EU terms, and are not enthusiastic about implementing them in their lives. The European Commission was able to interest Portugal more by offering them a bilateral agreement «Portugal 2020» (it was extended for another 10 years), under which the country receives significant investments from the West to transform its energy system. Most of all, we paid attention to the experience of Greece in the region. From 2010 to 2018, the country suffered an economic crisis, and as we have already understood, many countries and their citizens have not yet realized that the economy can grow without harm to the

environment and ecology. Greece has seen the economic benefits of implementing an environmental policy that now aims to develop and search for renewable energy sources, as well as energy efficiency measures that will form the basis of economic modernization in general. This is beneficial for Greece both from the point of view of short-term strategy and from the point of view of long-term strategy.

Having made an in-depth analysis of the national environmental policies, we came to the conclusion that the authorities of the European Union had taken a very correct step towards creating a «common eco-market», and all legislative documents had been developed taking into account the development of the entire Union. They do not limit the environmental initiatives of the countries, but they force countries to take steps to protect the environment where the national leadership does not yet understand the need for such steps and otherwise sets priorities. One of the Action Programmes states that environmental policy has no boundaries, and we fully agree with this. This is a global problem and it is common to every country. Only by uniting can the onset of an environmental catastrophe be prevented. Since the European commonwealth is a Union, its efforts on the international scene are more significant and are a good example to follow.

Checked by _____

POLITIQUE DE L'ENVIRONNEMENT DE L'UNION EUROPÉENNE DANS LES ANNÉES 90 - DÉBUT DU 21^E SIÈCLE

Mots-clés: la politique environnementale, la politique environnementale régionale, les instruments de la politique environnementale, les programmes d'action environnementale, Pacte vert pour l'Europe.

L'actualité de ce travail. Le changement climatique est déjà inévitable, mais pour l'arrêter, nous devons agir de manière décisive et immédiate.

Nous avons pris en compte l'expérience de l'Union européenne en matière de protection de l'environnement, car ses politiques sont les plus efficaces au monde. Les pays d'Europe occidentale ont pris conscience de la nécessité de prendre soin de l'environnement avant même la création de l'Union européenne, il y a environ 70 ans. Depuis 1951, la législation européenne a évolué progressivement et nous pensons qu'il sera très pertinent d'étudier ces étapes. De cette façon nous pouvons comprendre pourquoi l'Union européenne est devenue le dirigeant dans le domaine de la politique politique environnementale, leur expérience est précieuse pour tous les pays et régions du monde. De plus, ils ont déclaré leur empressement à devenir un continent neutre sur le plan environnemental d'ici 2050, le premier au monde. En plongeant dans les principes de leurs politiques la politique environnementale plus profondément, nous pouvons voir si c'est possible.

Dans le cadre de notre recherche, il serait utile d'analyser les exemples nationaux de la politique environnementale, car dans la région qui est soumise à l'étude il y a des représentants "forts" et "faibles" dans le domaine de la protection de l'environnement.

Notre travail est donc très actuel car:

Premièrement, elle permettra mener une analyse plus approfondie les raisons pour lesquelles la politique environnementale pourrait devenir, thème numéro un dans le monde et pourquoi l'UE pourrait prendre cette direction dans un avenir proche;

Deuxièmement, elle aidera à mettre en évidence des exemples de transformation législative réussie dans le cadre de la politique environnementale que l'Ukraine peut utiliser pour mettre en œuvre efficacement cette expérience. Parce que, au moins, l'Ukraine ne pourra pas devenir membre de l'UE sans respecter les normes de sa politique environnementale.

L'objet de cette recherche est les problèmes environnementaux et leurs solutions dans l'espace européen.

Le sujet de la recherche est politique de l'environnement de l'Union européenne.

Le but de cette recherche est d'identifier et d'étudier des orientations principales de la politique environnementale de l'Union européenne dans les années 1990 - début du XXIe siècle.

Pour atteindre l'objectif, nous avons identifié la solution suivante à des problèmes tels que:

- analyser l'état de la recherche scientifique et étudier la base des sources des questions de politique environnementale dans l'Union européenne;
- identifier les principales étapes du développement de la politique environnementale de l'Union européenne;
- étudier l'évolution de la politique environnementale depuis la formation de l'UE jusqu'à nos jours;
- comprendre pourquoi la politique environnementale des pays du nord de l'UE est considérée comme l'un des exemples les plus efficaces au monde;
- déterminer l'efficacité de la politique environnementale des pays fondateurs de l'UE;
- étudier l'expérience de la politique environnementale en Europe centrale, orientale et méridionale.

Le cadre chronologique de l'étude couvre la période du 1er novembre 1993 à nos jours. La borne inférieure est la date de création de l'Union européenne, mais parfois nous dépassons les limites chronologiques établies, ce qui est lié à

l'opportunité de la recherche (pour mieux expliquer les prémisses et les raisons de tel ou tel processus, etc.)

Les limites géographiques de l'étude sont les frontières actuelles des pays de l'Union européenne.

La nouveauté scientifique de la recherche consiste à la systématisation des connaissances sur la politique environnementale de l'Union européenne. C'est la première fois qu'une analyse de la politique environnementale d'une région telle que les "pays fondateurs de l'UE" est entreprise. L'ouvrage résume également les informations sur les changements actuels de la politique environnementale à notre époque (c'est-à-dire au cours des cinq dernières années).

La valeur pratique de ce travail consiste en utilisation de ses résultats dans les objectifs éducatifs au milieu de la jeunesse en forme des conférences supplémentaires et aussi pour la sensibilisation du public intéressé. Les résultats de la recherche peuvent également être utilisés par les organisations qui promeuvent les questions environnementales en Ukraine.

Conclusions. Politique de l'environnement de l'Union européenne est un système de valeurs particulières qui a été mis en place bien avant la création de cet organisme.. Et depuis la fondation de l'UE, et les pays faisant sa partie ont atteint un niveau qualitativement nouveau, devenant un chef de file mondial en matière de sensibilisation à l'environnement et de mise en œuvre par le biais de réglementations.

Afin d'étudier pleinement les principaux aspects du sujet de cette étude, nous avons traité un ensemble de sources et de littérature scientifique. Par conséquent, sur la base des informations reçues nous avons pu étudier l'ensemble du processus de formation de la conscience européenne et le cadre de la question de la protection de l'environnement.

Nous avons étudié différentes variante de périodisation du le développement de la politique environnementale en Europe et proposé notre vision, car nous considérons que précisément en vue de la protection de l'environnement. Nous ne considérons pas que le point de départ de la politique environnementale actuelle de l'UE soit 1951-1957, car les différents traités de cette période et même les traités de

Rome n'avaient pratiquement aucune application pratique (précisément en vue de la protection de l'environnement.

Nous avons identifié 4 étapes du développement de la politique environnementale. Dans un premier temps, les dispositions fondamentales de cette politique ont été élaborées, qui, dès les deuxième et troisième étapes, ont évolué dans le cadre de l'accord établissant l'Union européenne et sont devenues partie intégrante des valeurs des nouveaux États membres. Le quatrième point concerne les changements de la politique environnementale au stade actuel du développement, et c'est une période la plus fertile en événements. En décembre 2019, l'Union européenne a adopté un document très ambitieux, l'"Accord vert". Il est plus important que tous les programmes d'action, car il s'agit d'un document complet qui représente de nombreux outils et des opinions novateurs sur la manière de faire de l'UE le premier continent du monde neutre sur le plan environnemental.

Afin de donner notre vision de la situation et de répondre à la question sur la réalité d'un tel plan, nous avons étudié tous les programmes existants dans le cadre de l'accord : financière - plan d'investissement et "mécanisme de transition équitable", "de la ferme à la table" (renoncement aux éléments chimiques et nocifs pour fournir aux citoyens de l'UE une alimentation saine), "pacte climatique européen" (relations publiques pour un mode de vie écologique parmi les citoyens), "plan d'action pour une économie circulaire" (comme étape vers la transition vers une nouvelle étape de développement économique), "vague de reconstruction" (programme d'efficacité énergétique du parc de logements de l'UE) et la plus progressive et prometteuse - "stratégie pour les énergies renouvelables en pleine mer".

Dans notre étude, nous avons divisé les pays membres de l'Union européenne en régions en fonction de leur situation géographique, tout en distinguant une région particulière - les pays fondateurs de l'UE.

Le créneau du leadership en matière de protection de l'environnement a été occupé par les pays nordiques: la Suède, le Danemark et la Finlande. Surtout en Suède, car sa éco-politique nationale est encore plus développée que celle de l'Union européenne. Cependant, si nous analysons les prévisions des futurologues, nous

devons comprendre que ce sont les pays du nord de l'Europe qui seront les premiers à souffrir du réchauffement climatique et de la fonte des glaciers, donc être un leader dans les questions environnementales n'est pas seulement un indicateur de leur éducation, mais aussi une mesure très nécessaire. À l'heure actuelle, l'ensemble du complexe énergétique suédois repose déjà sur une économie circulaire. Les statistiques de la Commission européenne nous ont fait prendre conscience que 99 % des déchets suédois sont recyclés en énergie et que leurs propres émissions ne suffisent plus, de sorte qu'ils sont importés des pays voisins.

Dans la région des pays fondateurs de l'UE, nous avons examiné les politiques de l'Allemagne, de la France, de l'Italie et des pays du Benelux. Parmi ceux-ci, l'Allemagne (qui évite ainsi les conséquences négatives de son développement économique rapide), ainsi que les Pays-Bas, ont une position active, visant à une transformation complète de son économie de linéaire à circulaire. Nous avons analysé la situation en France et nous avons réalisé que les Français sont toujours incapables d'accepter la perte de leadership économique dans la région, donc pour eux le renforcement des capacités est plus important que la politique environnementale. Ils n'agissent que dans le cadre légal, comme s'ils étaient imposés par l'Union européenne, et l'Italie a la même politique. Le Luxembourg, pour sa part, n'a pas non plus initié de changements dans la politique environnementale, mais il a habilement combiné cette question avec la politique sociale.

Nous avons également examiné la politique environnementale des pays d'Europe centrale et orientale. Leur particularité réside dans la composante historique de la région. Seule la Slovénie est un exemple de politique environnementale nationale efficace dans les PECO. C'est à Ljubljana qu'a été créé le premier fonds de protection de l'environnement en Europe de l'Est et, lors de son adhésion à l'UE, il était non seulement conforme aux règles économiques, mais aussi respectueux de l'environnement.

Nous avons réalisé une étude sur la politique environnementale et l'exemple des pays du sud de l'Europe. L'Espagne, comme l'Italie voisine, ne prête pas non plus suffisamment attention à la politique environnementale. La Commission européenne

a pu intéresser davantage le Portugal en lui proposant l'accord bilatéral "Portugal 2020" (prolongé de 10 ans), en vertu duquel le pays reçoit de l'Ouest des investissements importants pour transformer son système énergétique. La Grèce a vu les avantages économiques de l'introduction de politiques environnementales qui se concentrent maintenant sur le développement et la recherche de sources d'énergie renouvelables, ainsi que sur des mesures d'efficacité énergétique.

Après avoir effectué une analyse approfondie des politiques environnementales nationales, nous avons conclu que les dirigeants de l'Union européenne ont fait un très bon pas, au moment de la création du "marché commun de l'environnement" et que tous les documents législatifs ont été élaborés en tenant compte du développement de l'ensemble de l'association. Elles ne limitent pas les initiatives environnementales des différents pays, mais imposent l'introduction de mesures de protection de l'environnement lorsque les autorités nationales ne comprennent pas encore la nécessité de telles mesures et fixent par ailleurs des priorités. L'un des programmes d'action a exprimé l'opinion que la politique environnementale n'a pas de frontières, et nous sommes tout à fait d'accord avec cela. C'est un problème mondial et il est commun à tous, donc ce n'est qu'en s'unissant que nous pourrons empêcher une catastrophe environnementale de se produire. L'Union européenne étant une union, leurs efforts sur la scène internationale sont plus significatifs et constituent un bon exemple à suivre.

Vérifié par _____ I. Chargay

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Скрипник Анна Олегівна, студентка 2 курсу, денної форми здобуття освіти, історичного факультету, спеціальності 291 міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, адреса електронної пошти annaskrpnk3@gmail.com, – підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: «Екологічна політика Європейського Союзу в 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст.» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ Скрипник А.О _____

Дата _____ Підпис _____ (Казакова О.М) _____